

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta
Historický ústav

Protinacistický odboj na Žambersku 1939-1945.
(bakalářská diplomová práce)

Radek Píč

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.

Brno 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl všechnu použitou literaturu a prameny.

Datum:

Radek Píč

Poděkování:

Děkuji PhDr. Vladimíru Černému, Ph.D. za vedení práce, rady a cenné podněty, které mi poskytoval po dobu zpracovávání tématu. Dále bych chtěl poděkovat svým nejbližším za jejich trpělivost, podporu a ohleduplnost.

Obsah

Úvod.....	5
1. Prameny a literatura	7
1.1 Prameny.....	7
1.2 Literatura	7
2. Vývoj odbojového hnutí na Žambersku 1939-1945	10
2.1 Obsazení Československa	10
2.2 Geneze celorepublikového odboje	12
2.3 Historie odbojového hnutí na Žambersku	15
2.3.1 Obrana národa	18
2.3.2 Rudolf Gaksch a Josef Hýbl.....	19
2.4 Vznik praporu ZE.....	21
2.4.1 Činnost a organizace praporu.....	24
2.5 Působení partyzánů v regionu	26
2.5.1 Partyzánská skupina Žamberk.....	27
2.5.2 Oddíl "Velkého Edy"	29
2.5.3 Partyzánská brigáda Brodecký	30
3. Paravýsadek BARIUM	33
3.1 Členové a okolnosti vzniku BARIA	33
3.2 Působení skupiny na východě Čech	34
3.3 BARIUM v Žamberku	37
3.4 V pasti	39
4. Osvobození Žamberka	42
4.1 Poslední dny války	42
Závěr	44
PRAMENY A LITERATURA	46
Archivní prameny	46
Literatura	46
Seznam zkratk	48
Seznam příloh	49

Úvod

Když ráno 15. března 1939 překročily jednotky německé armády československou demarkační čáru, bylo zřejmé, že pro obyvatelstvo naší republiky nastává velmi těžká doba. Za okupačními vojsky přijížděli do českých zemí příslušníci nacistického bezpečnostního aparátu – *Sicherheitspolizei* (Sipo), *Sicherheitsdienst* (SD) a *Geheime Staatspolizei* (gestapo). Tyto bezpečnostní jednotky měly stanovená místa svého nasazení, přesné instrukce a úkoly. V mnoha případech měli příslušníci těchto jednotek velmi přesné informace, které získali již během období druhé republiky.

Po 15. březnu 1939 nepodlehli však celý národ panice. Zcela pochopitelně vyvolalo obsazení českých zemí německými vojsky vlnu odporu v nejširších vrstvách českého národa. Již během jara a léta tohoto roku se začaly formovat tři hlavní organizace protinacistického odboje: Politické ústředí, Obrana národa a Petiční výbor Věrní zůstaneme. Dále zde existovala Komunistická strana Československa, která byla nucena odejít do ilegality již v období druhé republiky a již tehdy podnikala kroky k vybudování ilegální sítě.¹

Generál Ingr poslal do Prahy 24. srpna 1939 vzkaz, v němž konstatoval, že válka je neodvratná a že se doma mají připravit na určité „efektní ukázky“. Vlastní povstání však mělo začít až později, ve vhodném okamžiku.² Odpověď na otázku, kdy k němu mělo dojít, nám dává depeše dr. Beneše a generála Ingra z 1. září: „*Až uzraje situace, až bude Německo na dně a fyzicky otřeseno, bude potřeba přistoupiti i u nás k organizovanému všeobecnému vojenskému povstání, které bude mít za účel převzít násilím do vlastních rukou moc ve všech oborech. Je politicky nanejvýš důležité, aby iniciativa, která má být signálem k definitivnímu zničení protivníka, vyšla z Československa. Volba času, kdy k této přímé akci bude přistoupeno, je ponechána vám, kteří znáte a žijete v situaci...*“³

Odbojová činnost v soudním okrese Žamberk a v přilehlých okolních oblastech byla velmi aktivní již od výše zmíněného roku 1939. Zdejší lid se po okupaci nechtěl smířit s nastalou situací a proto zde začaly vznikat různé odbojové skupiny. V domácím odboji byli zastoupeni lidé z různých ilegálních organizací, různého společenského postavení, politických názorů. Později se tyto skupiny sjednotily a na Žambersku vznikla velmi silná rezistence, která německým bezpečnostním orgánům způsobila nemálo problémů.

¹ Jožák, Jiří a kol.: *Za obnovu státu Čechů a Slováků*. Slovníková příručka. Praha 1992, s. 40-41.

² Sládek, Oldřich: *Přicházeli z nebe*. Praha 1993, s. 9.

³ Kural, Václav: *Hlavní organizace nekomunistického odboje v letech 1939-1941*. In: *Odboj a revoluce – zprávy*, roč. 1967, č. 2, s. 48.

Hlavním cílem této práce bude popsat genezi protinacistického odboje ve východočeském městě Žamberk a jeho přilehlém okolí v letech 1939-1945. Pokusím se zde vystihnout všechny stránky rezistenční činnosti. Krátce po okupaci se začaly v oblasti tvořit první odbojové skupiny. Nejdůležitější z nich byla Obrana národa. Po jejím rozbití se do popředí dostává prapor ZE, který zde působí od března 1944. V bakalářské diplomové práci neopomenu ani existenci několika partyzánských oddílů s působností v okolí Žamberka. Pozornost bude upřena i na desant Barium, vyslaný v dubnu 1944 z Velké Británie do protektorátu a působení této skupiny v žamberském regionu. V závěru bych se chtěl věnovat osvobození města Rudou armádou v květnu 1945.

1. Prameny a literatura

1.1 Prameny

Hlavní pramennou základnou pro předkládanou práci jsou materiály uložené ve vojenském ústředním archivu v Praze. Ve fondu 308 – Druhý domácí odboj se nachází velké množství materiálu. Zde však můžeme objevit určité nesrovnalosti, vzhledem k tomu, že některé akce a působení partyzánských oddílů jsou zveličovány. Faktem ovšem je, že se zde nachází poválečná hlášení a další materiály o působení jednotlivých partyzánských a odbojových skupin. Mezi další použité zdroje patří fond Kvalifikační listiny. Nejdůležitějším pramenem pro činnost skupiny Barium je potom fond 37, který obsahuje celkem 10 složek, zabývajících se touto skupinou.

Dalším významným zdrojem informací jsou prameny soustředěné v Národním archivu v Praze. Jedná se například o fond Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě, kde se nachází situační zprávy o událostech v Protektorátu Čechy a Morava, kromě jiného jsou zde také seznamy sabotáží za jednotlivá období, hlášení nebo záznamy některých důležitějších porad. Výrazným zjednodušením pro badatele je zveřejnění některých fondů přímo na webových stránkách Národního archivu v Praze.

V neposlední řadě je zdrojem informací také Státní oblastní archiv v Zámrsku a Státní okresní archiv v Ústí nad Orlicí, kde je uložen fond ONV Žamberk a rovněž kroniky měst Žamberka, Králík a Jablonného nad Orlicí.

1.2 Literatura

Hlavním dílem použitým v předkládané práci je kniha Emila Trojana *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945.*⁴ Autor v ní podrobně popisuje vývoj partyzánské činnosti v oblasti Orlických hor. Zaměřuje se na historii a působení partyzánů v tehdejších soudních okresech Žamberk, Kyšperk, Jablonné nad Orlicí, oblast „Suchého vrchu“ a částečně i Rychnova nad Kněžnou. Emil Trojan je autorem více knih, pro příklad uvádím jeho díla *Betonová hranice* a jeho nejnovější publikaci *Tak přísahali. Partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939 – 1945.*⁵ Tato novinka, vydaná v roce 2010 volně navazuje na předchozí dílo a pojednává zejména o vývoji česko-německých vztahů dle vzpomínek pamětníků, archivních dokumentů i zápisů v kronikách a je doplněna četnými fotografiemi z té doby.

⁴ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 - 1945.* Ústí nad Orlicí 2001.

⁵ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939 – 1945.* Ústí nad Orlicí 2010.

Dalším regionálním autorem je Pavel Svědihor, který se jako amatérský historik zabývá dějinami Žamberska a okolí. Jeho zájem však na rozdíl od Trojana nezahrnuje pouze válečné období. Svědihor sám nenapsal plnohodnotnou knihu jako např. Trojan, ale přispívá svými příspěvky do různých sborníků a regionálních novin.

Velice obsáhlým zdrojem k dějinám 2. světové války jsou dva svazky Velkých dějin zemí Koruny české.⁶ Patnáctý díl Velkých dějin zemí Koruny české je věnován krátkému, avšak klíčovému období let 1938 – 1945. Autoři Jan Kuklík a Jan Gebhart vycházejí z hluboké znalosti pramenů a literatury a v jmenovaných knihách usilují o vyvážený výklad.

Činností československých výsadkářů se zabývá hned několik prací. Mezi ně patří kvalitní monografie Jiřího Šolce *Bylo málo mužů*.⁷ V ní se autor věnuje výsadbám vysílaným z Velké Británie za 2. světové války. O samotném výsadku Barium se zde však zmiňuje spíše okrajově. Důraz autora je kladen na celkový přehled problematiky československých parašutistů a kniha je tedy souhrnným vylíčením historie těchto výsadkářů.

Velice dobrými zdroji zabývající se samotnou činností paraskupiny Barium je jednak publikace Jana Břečky *Silver B neodpovídá*,⁸ ale hlavně studie uveřejněná v časopise VHU *Historie a vojenství* s názvem *Vzpomínka na Barium a Velkého Josefa*,⁹ kde je opět autorem již výše zmíněný Jan Břečka. V této studii se autor zabývá působením Baria ve východních Čechách. Čerpá z rozličných zdrojů a seznamuje čtenáře s životem velitele skupiny nadporučíka dělostřelectva Josefa Šandery.

Desantu se věnuje také Radek Hubálek ve své studii pro projekt zaměřený na historicko-etnologický výzkum regionu Orlicka. Práce nese název *Zpravodajský výsadek Barium*.¹⁰

Jiří Kolouch o Bariu psal již ke konci 60. let minulého století. Pro východočeský deník *Pochodeň* zpracoval v letech 1969-1970 seriál s názvem *Barium v sítích gestapa*.¹¹ Bohužel i přes zájem veřejnosti, neměl v čase nastupující normalizace šanci vyjít v knižní podobě.

Mezi další literaturu mohu zařadit knihu Oldřicha Sládka *Zločinná role gestapa*.¹² Oldřich Sládek v ní seznamuje čtenáře se strukturou a vyšetřovacími metodami Gestapa, síti

⁶ Gebhart, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české*, svazky XVa, XVb. Praha - Litomyšl 2006 a 2007.

⁷ Šolc, Jiří: *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha 1991.

⁸ Břečka, Jan: *Silver B neodpovídá*. Brno 2004.

⁹ Břečka, Jan: *Vzpomínka na Barium a Velkého Josefa*. In: *Historie a vojenství*, ročník LV, 2006, číslo 1, s. 40-52.

¹⁰ Hubálek, Radek: *Zpravodajský výsadek Barium*. Praha 2007.

¹¹ Kolouch, Jiří: *Barium v sítích gestapa*. In: *Pochodeň*, 1969-1970, č. 105 – 305.

¹² Sládek, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945*. Praha 1986.

konfidentů, činností v protektorátu a samozřejmě také závěrečné měsíce působení tajné policie. Nedostatkem je fakt, že kniha vznikla roku 1986, lze tak pochopit její částečnou poplatnost komunistickému režimu – to však nic nemění na významu této knihy pro historiky, kteří se zabývají protektorátními dějinami a celkově druhou světovou válkou.

Další zdroje, použité v mé práci, jsou knihy Jiřího Šolce *Ďáblova past*¹³ a *Podpalte Československo*¹⁴, dílo Oldřicha Sládka *Přicházeli z nebe*¹⁵ a další, které souhrnně uvádím na konci této práce.

¹³ Šolc, Jiří: *Ďáblova past*. Praha 1993.

¹⁴ Šolc, Jiří: *Podpalte Československo*. Praha 2005.

¹⁵ Sládek, Oldřich: *Přicházeli z nebe*. Praha 1993.

2. Vývoj odbojového hnutí na Žambersku 1939 - 1945

2.1 Obsazení Československa

Ráno 15. března překročily jednotky německé armády československou demarkační čáru. Zcela pochopitelně vniknutí německých vojsk na území Čech a Moravy vyvolalo vlnu odporu v nejširších vrstvách českého národa. První rok nacistické okupace v roce 1939 byl současně i počátkem národního odboje. Postupně opadával pocit deprese a rezignace a začalo vznikat a růst hnutí odporu. Již od začátku dával český lid najevo své vlastenecké smýšlení. Nejdříve je vyjadřoval různými formami od bojkotu německých filmů až po masovou účast na národních akcích.

Zatím jedinou organizovanou protinacistickou silou byla Komunistická strana Československa, která byla nucena odejít do ilegality již v období druhé republiky a již tehdy podnikala kroky k vybudování ilegální sítě. Politika KSČ byla v té době velice zvláštní. Následovala složité diplomatické pokusy sovětské vlády, snažící se udržet za každou cenu stranou válečného konfliktu a uchovat své síly pro pozdější vývoj událostí. Co bylo snad v tehdejší době výhodné a pochopitelné pro Sovětský svaz, bylo ovšem nepřijatelné pro národní zájmy československé.¹⁶

Záhy po 15. březnu 1939 se začala formovat snad největší ucelená ilegální organizace domácího odboje, známá jako OBRANA NÁRODA (ON). Nebyla organizací čistě vojenskou. Ale vojáci, především vojáci z povolání, tvořili její páteř, organizační skelet a byli v ní zastoupeni nejvíce.¹⁷ Valná část z nich chápala vlastní účast v domácím odboji nejen jako občanskou a vlasteneckou, ale též jako profesionální povinnost. Zejména ti mladší, bez rodinných závazků, odcházeli do zahraničí. Druhá část důstojníků a rotmistrů, podstatně silnější a početnější, se rozhodla zůstat doma a sdílet své budoucí osudy se svým národem.¹⁸ Musíme si zde připomenout, že československý stát ani armáda nezanikaly bojem (ale administrativní cestou z rozhodnutí Německa), tudíž nebyla účast v zahraničním či v domácím odboji stanovena zákonem a vojenskou přísahou, vyplývající ze stavu branné pohotovosti státu. Tím pádem, se účast v odboji stala zcela dobrovolnou součástí vlastního rozhodnutí jednotlivých vojáků. Vraťme se však k Obráně národa.

¹⁶ Šolc, Jiří: *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*, s. 23.

¹⁷ Šolc, Jiří: *Podpalte Československo*, s. 17.

¹⁸ K historii Obrany národa viz zejména Skýpala, Marek: *Obrana národa na Ostravsku*. Přerov 2002; Kopečný Petr: *Obrana národa na Brněnsku 15. 3. 1939 – 29. 2. 1940*. Brno 2006.

Obrana národa vznikala na celém území Československa, ale nejsilnější pozice měla v zemích českých, tedy na území tzv. Protektorátu. Na Slovensku bylo její postavení podstatně slabší ve smyslu početním a organizačním a na Podkarpatské Rusi šlo o pouhé jednotlivce, bez pevného a funkčního napojení na nějakou organizační strukturu. Obrana národa se členila na velitelské složky různých stupňů : ústřední velitelství, zemská, krajská a okresní velitelství a místní jednotky. Celá struktura vycházela z tehdejšího správního rozdělení republiky na kraje, politické a soudní okresy.¹⁹ Do konce léta 1939 bylo vytvořeno hlavní velitelství ON v Praze v čele s gen. Josefem Bílým, gen. Bedřichem Homolou a plk. gšt. Čeňkem Kudláčkem. Posledně jmenovaný vykonával funkci náčelníka štábu ON. Hlavnímu velitelství podléhala velitelství zemská. Na velitelství *MORAVA* působil zpočátku gen. Sergej Ingr, kterého po odchodu do emigrace vystřídal gen. Bohuslav Všeticka.²⁰ V čele zemského velitelství *ČECHY* stál gen. Hugo Vojta s plk.gšt. Josefem Kohoutkem.²¹

Obrana národa se stala fenoménem českého odboje po dobu prvních dvou let německé okupace, spíše však jednoho roku, nežli se německým bezpečnostním orgánům podařilo systematickým zatýkáním, vězněním a popravami jejích předních činitelů natolik rozrušit organizační strukturu, že jako celostátní organizace přestala existovat.

Formování československého domácího odboje předcházelo vytváření jeho pozdější zahraniční politické reprezentace. Krátce po Mnichovu a abdikaci prezidenta Beneše se v domácím prostředí začala formovat skupina vedoucích osobností z předmnichovského politického spektra, která aspirovala na vedoucí postavení v domácím odboji. Velmi silně při jejím vzniku stála zkušenost z první světové války a existence *MAFFIE*, která se promítla i do prvních forem ilegální činnosti. Nazývala se *POLITICKÉ ÚSTŘEDÍ (PÚ)*.²²

PÚ vzniklo jako pokus vytvořit vedení „jakési všenárodní koalice“, ale zároveň představovalo symbiózu politických systémů předmnichovské republiky, druhé republiky i protektorátu. Hlavní slovo ve vedení si udrželi stoupenci a bývalí spolupracovníci Beneše, takže „skupina Hradu“ nadále měla i v tomto orgánu navrch.²³

Inspirojící a organizátorská role počátků existence PÚ je přiznávána dr. Přemyslu Šámalovi, předmnichovskému kancléři prezidenta Beneše, který se po Mnichovu začal scházet s několika přáteli, vytvořil kroužek sympatizantů, kritiků a odpůrců politických poměrů v tzv. druhé republice, většinou z řad dřívějších ústavních činitelů. Podobně se snažil

¹⁹ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945*, s. 10.

²⁰ Kopečný, Petr: *Obrana národa na Brněnsku*, s. 25-31.

²¹ Šolc, Jiří: *Podpalte Československo*, s. 20.

²² Gebhart, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XVa. s. 82.

²³ Kural, Václav: *Vlastenci proti okupaci*, s. 20.

na nové politické poměry reagovat dr. Prokop Drtina.²⁴ V obou případech se kolem těchto dvou organizátorů domácího odboje soustřeďovali zástupci liberálně demokratických stran. PÚ nemělo vybudovanou ilegální strukturu v zemích, krajích a okresech a ani se o nic podobného nepokoušelo. Jeho činnost se omezovala na Prahu a Brno, částečně i na Plzeň.²⁵ K hlavním představitelům PÚ v roce 1939 patřili P. Šámal, P. Drtina, František Hála, Ladislav Feierabend a další.²⁶

Vedle PÚ vznikla bezprostředně po okupaci další významná ilegální organizace – PETIČNÍ VÝBOR „VĚRNÍ ZŮSTANEME“ (PVVZ). Byla ideovým a v personálním smyslu též organizačním pokračováním Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku z poloviny třicátých let a bezprostředně navazovala na petiční akci „Věrní zůstaneme“ z doby první mobilizace v květnu 1938. Jádro vedení představovaly významné osobnosti a sympatizanti s levicovým politickým spektrem československé společnosti, hlásící se k ideálům demokratického socialismu, tedy sociální demokracie a národních socialistů, rekrutující se převážně z intelektuálních vrstev, mající nějakou vazbu na Dělnickou akademii a odborové organizace.²⁷ V čele PVVZ stáli od počátku jejího vzniku dr. Karel Bondy, prof. dr. Wolfgang Jankovec, Karel Josef Beneš nebo prof. dr. Vojtěch Čížek. PVVZ byla též organizačně napojena na Obranu národa gen. Jaroslavem Čihákem-Znamenáčkem.

Organizace PVVZ se stávala postupně v prvních letech okupace významným fenoménem na poli všeobecného zpravodajství, kurýrního a rádiového spojení se zahraničním odbojem a významně zasáhla též do akcí propagačních, sabotážních a diverzních.

2.2 Geneze celorepublikového odboje

V průběhu prvního půl roku okupace prošel domácí odboj formováním a sjednocováním názorů vedení. Přibližně do podzimu roku 1939 se vytvořily základy ilegálních sítí, prověřovaly se různé formy odbojové aktivity. Postoje a smýšlení českého národa byly podle zprávy SD vydatně živeny „*propagandou rezistenčních sil, pod jejímž vlivem české protektorátní obyvatelstvo podléhá hromadné protiněmecké sugesci, ke které se kloní i nejvyšší státní a úřednický aparát*“.²⁸ Gestapo používalo proti odboji v široké míře

²⁴ Uhlíř, Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice*, s. 66.

²⁵ Tamtéž, s. 21.

²⁶ Jožák, Jirí a kol: *Za obnovu státu Čechů a Slováků*, s. 75-76.

²⁷ Gebhart, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XVa. s. 82.

²⁸ Národní archiv Praha (dále NA Praha), fond 114, sign. 9-22. Zpráva SD z 15. března 1940.

konfidentů, rozličných provokací, tzv. zostřených výsledků zatčených i dalších metod. Na základě takto získaných poznatků pak pronikalo stále hlouběji do ilegálních organizací.

V posledních dnech listopadu 1939 bylo postiženo přímo řídicí centrum tehdy nejmasovější ilegální vojenské organizace – Obrany národa. Některým vedoucím činitelům se sice podařilo uprchnout do zahraničí, ale převážná část členů ústředního vedení, zemských a krajských velitelství skončila v nacistických věznicích a na popravištích.

Počátkem února 1940 došlo ke druhé vlně zatýkání, kdy padly za oběť další stovky příslušníků „armády v podzemí“. Zásah gestapa postihl celou síť Obrany národa až do jejích místních složek. Naděje představitelů Obrany národa na předpokládané ozbrojené vystoupení se začalo rozplývat. Během prvního pololetí roku 1940 byla Obrana národa prakticky zlikvidována.

Velký ohlas a zvýšení aktivity odbojových skupin vyvolalo zahájení německo-sovětské války v červnu 1941. Stupňující aktivita se projevila ve výrobních závodech, v dopravě a v mnoha odvětvích válečné výroby, kde výrazně klesal pracovní výkon. Ve stále větším a větším měřítku zaznamenávala hlášení gestapa případy sabotáží v průmyslu, zemědělství a dopravě: například poškozování brzdných hadic a ložisek u železničních vagonů, přerušování telefonních spojů, narůstaly počty požárů vlaků přepravujících nejrůznější materiál pro válečný průmysl i pro hitlerovskou armádu. Došlo dokonce i k provedení prvních diverzních akcí většího rozsahu, uskutečňovaných pomocí výbušnin. Největší ohlas vzbudil výbuch skladiště pohonných hmot v Náchodě u firmy Karel Welzel v noci z 30. na 31. srpna 1941, při kterém došlo ke zničení přes 100 tisíc litrů benzínu, petroleje a olejů.²⁹ Přehledné hlášení řídicí úřadovny pražského gestapa z 20. září 1941 informovalo, že od 22. června 1941 bylo na území protektorátu provedeno 42 sabotáží a 66 požárů vagonů.³⁰

Dalším mezníkem domácího odboje byl příjezd R. Heydricha do Protektorátu a jeho následné zásahy do domácího odboje. Dne 27. září brzy ráno dorazil Heydrich se svým doprovodem do Prahy. Takřka ihned se rozběhly první kroky tvrdého postupu proti odbojnému českému národu.³¹ Heydrich mohl na základě vyhlášení civilního výjimečného stavu zřizovat stanné soudy, které při svém jednání dospívaly jen ke třem závěrům: buď

²⁹ Sádlo, Václav: *Aby se nezapomnělo... Příběhy obětí nacistické perzekuce z Náchodska, Hronovska, Policka a Českoskalicka 1938 – 1945*. Liberec 2010, s. 326-327. K případu též Šimáně, Jan: *Je tady gestapo! Záznam některých událostí na Náchodsku za okupace Československa 1938-1945*. Červený Kostelec 1946, s. 73-75.

³⁰ NA Praha, fond 109, sign. 4-378; Žižka, Jaroslav: *Proti okupantům. Strana a lid v boji proti nacistům*. s. 30-31.

³¹ Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha 1999, s. 248-254.

obžalovaného odsoudily k trestu smrti, nebo k předání gestapu, nebo jej osvobodily. Proti rozsudkům nebylo odvolání a měly být vykonány ihned.³²

První týdny práce R. Heydricha ve funkci zastupujícího říšského protektora byly věnovány decimování sil odbojového hnutí. V téže době byli popraveni čelní představitelé ilegální KSČ, vedoucí představitelé vojenské organizace Obrana národa, Sokola a dalších odbojových organizací. Sumarizaci a vyhodnocení aktů teroru a perzekuce provedl sám Heydrich, když 4. února 1942 hovořil o výsledcích své dosavadní činnosti v protektorátu. Stanné soudy „odsoudily“ za dobu své činnosti – od 28. září 1941 do 20. ledna 1942 – 489 osob k trestu smrti a 1 673 osob k předání do koncentračních táborů. Heydrich dále uvedl, že počet zatčených se pohyboval mezi 4 až 6 tisíci osob.³³

Od poloviny roku 1943 do léta 1944 vzniklo mnoho nových rezistenčních skupin a vzrůstala aktivita domácího odboje. Mnoho českých obyvatel nenastoupilo na nucené práce v Německu a protože německé orgány prováděly rozsáhlé namátkové kontroly trvalého pobytu a zaměstnání, museli se tito občané uchýlit do ilegality a mnozí z nich pak tvořili základy nových partyzánských skupin. Od této doby gestapo již v daleko větší míře cílevědomě zapojovalo do ilegální práce konfidenty a vytvářelo celé „volavčí“ sítě. Tak gestapo získávalo ucelený přehled o činnosti ilegálních skupin. Jeho konfidenti pak relativně lehce pronikali do řídicích složek ilegálních organizací, podle požadavků gestapa je odhalovali a pomáhali likvidovat. V metodách gestapa sehrálo značnou úlohu i to, že do jeho služeb v některých případech přecházeli i bývalí příslušníci odboje, kteří se snažili zachránit si život zradou.

Již od konce roku 1942 české odbojové hnutí aktivizovali sovětští vojáci, kteří uprchli z německých zajateckých táborů. Cesta domů na východ vedla českými zeměmi, kde se jim dostávalo podpory a pomoci. Někteří z těchto uprchlých zajatců navázali styk s místními ilegálními organizacemi a zakládali nové partyzánské skupiny a oddíly. Sovětští zajatci byli významnou posilou pro český odboj.

K zesílení odbojové činnosti došlo na přelomu srpna 1944. Na Slovensku vypuklo národní povstání. O zaktivování svých sil uvažovaly zbylé, nebo nově vytvořené jednotky nekomunistického odboje. Dané poměry a dobové nálady zachytila zpráva SD, ve které se psalo: „*Celková válečná situace, zejména události na Slovensku, posilují Čechy v přesvědčení, že den osvobození již není pro ně daleko.*“³⁴ První spontánní reakce se často

³² Sládek, Oldřich: *Zločinná role gestapa*. s. 54.

³³ Gebhart, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XVb. s. 55

³⁴ NA Praha, fond 114, sign. 301-6, denní zpráva SD č. 77/44 z 5. 9. 1944.

promítaly do odhodlání „přejít na Slovensko“ a aktivně pomoci povstání. Přes protektorátní hranici se Slovenskem přecházeli jak jednotlivci, tak celé skupiny nejen z příhraničních oblastí, ale i z ostatních míst Moravy a Čech. Celkovou atmosféru umocňoval i fakt, že některé partyzánské skupiny ze západního Slovenska pronikaly až na Moravu a nejednou se střetly v ozbrojeném boji s nacisty. Sami okupanti o situaci napsali: *„V poslední době vyvolaly přepady slovenských band na slovensko-moravských hranicích (okresy Vsetín a Uherský Brod) mezi místním obyvatelstvem stejně jako mezi obyvateli sousedních okresů Zlín a Uherské Hradiště značné nepokoje. Vytvářejí se skupiny podporované obyvatelstvem, zvané „zelené kádry“ ... ve Zlíně přímo u Bati jsou partyzánská verbíři.“*³⁵

Jaro roku 1945 přineslo výrazný kvalitativní zlom v dosavadním vývoji odbojového hnutí v českých zemích. Značný význam měla celková vojenská situace, z níž bylo zřejmé, že se neodvratně blíží konec hitlerovského Německa. Nejvýrazněji se odbojová činnost projevila na začátku května 1945, kdy v Čechách najednou povstali obyvatelé, aby dali najevo svůj nesouhlas s německou okupací. Docházelo především k přepadům, diverzím a k odzbrojování menších jednotek nepřítel. Těmito akcemi získali odbojáři tolik potřebné zbraně ke zdárnému ukončení boje s nepřitelem. Partyzáni uplatňovali taktiku charakteristickou pro boj v týlu nepřítel, přičemž vycházeli ze specifických podmínek daných oblastí.

V celkovém měřítku bylo povstáním od 5. května zasaženo celé území okupovaných Čech a Moravy. Ve venkovských oblastech v průběhu 8. a 9. května rostla pod vlivem zpráv o pražské operaci Rudé armády, a v důsledku kapitulace Wehrmachtu aktivita povstaleckých sil. V obcích, kde se dosud drželi nacisté násilím a terorem, ovládly situaci revoluční Národní výbory. Na hlavních ústupových trasách vyvolávali partyzáni zmatek destrukcemi, palebnými přepady a různými jinými bojovými akcemi. Československo bylo jednou z posledních zemí, kde doznávaly výstřely II. světové války.

2.3 Historie odbojového hnutí na Žambersku

Snaha o odbojovou činnost v českých zemích byla patrná již po okupaci v březnu roku 1939. Postupně opadával pocit deprese a rezignace a začalo vznikat hnutí odporu. Z počátku se jednalo jen o náznaky nesouhlasu s okupací, především bojkot německých filmů, masovou účast na národních akcích, vydávání a rozšiřování ilegálních tiskovin apod. Později již odbojáři ve vznikajících odbojových skupinách začali shromažďovat zbraně a munici,

³⁵ NA Praha, fond 114, sign. 301-7, příloha k denní zprávě SD č. 86/44 ze 6. 10. 1944.

sledovali pohyby německých vojsk, německá obranná opatření, připravované zákroky proti českému lidu, pohyby a akce gestapa, odposlouchávali německé telefonní hovory apod. Aktivní odpor se zbraní v ruce proti německým okupantům nastal až v druhé polovině války.³⁶

Politický okres Žamberk se před okupací skládal ze tří soudních okresů: Žamberk, Rokytnice v Orlických horách a Králíky, dohromady zde k 1. 12. 1930 žilo 52 921 obyvatel.³⁷ Na Rokytnicku a Králicku žila většina obyvatelstva německé národnosti. V soudním okrese Králíky žilo 11% Čechů a v Rokytnici dokonce jen necelých 6% obyvatel československé národnosti. Na druhou stranu v soudním okrese Žamberk se hlásilo k československé národnosti téměř 98% obyvatel. V rámci mnichovské dohody bylo v okresech Rokytnice a Králíky zabráno dohromady 48 obcí, ale v žamberském okrese pouze 2 obce. Žamberecký okres ležel v nejvýchodnější části hradeckého kraje. V roce 1930 mělo město necelých 5 000 obyvatel.³⁸

Hospodářský charakter okresu ovlivňovala jeho poloha pod Orlickými horami. Převládalo zde textilnictví. V chudých horských oblastech pod Králickým Sněžníkem nebyl život zrovna jednoduchý. Proto také nacistická propaganda našla i v tomto pohraničním území živnou půdu.

„Na Králicku byly to kromě města Králíky, obcí Mladkov, Lichkov, na Rokytnicku obec Bartošovice. Bylo tomu tak přesto, že před příchodem Hitlera k moci zde žila většina obyvatelstva, z valné většiny drobných rolníků, v klidu a zjevně neprojevovala nepřátelský postoj k obyvatelům české národnosti. Situace se však po roce 1936 vlivem sílící henleinovské strany postupně měnila. Oba tyto soudní okresy, Králicko i Rokytnicko, byly po mnichovské zradě i s malou částí Žamberského okresu (zejména lesů) připojeny k Německu.“³⁹

Odbojová činnost v soudním okrese Žamberk a v přilehlých okolních oblastech byla velmi aktivní již od začátku okupace v roce 1939. Poměrně chudý, ale národnostně uvědomělý podhorský lid se po okupaci nechtěl smířit se vzniklou situací, a proto v jednotlivých místech okresu začaly živelně vznikat různé odbojové skupiny. V českých městech politického okresu Žamberk byly organizovány již od jara 1939. Jednalo se zejména o PÚ (hl. představitelé : Josef Vanický, Josef Reisner, Norbert Vašíček, Eduard Lehraus, Emil Frýba), dále PVVZ (Eduard Lehraus, Josef Reisner) a OBRANU NÁRODA, které se

³⁶ Gebhart, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XVa. s. 267.

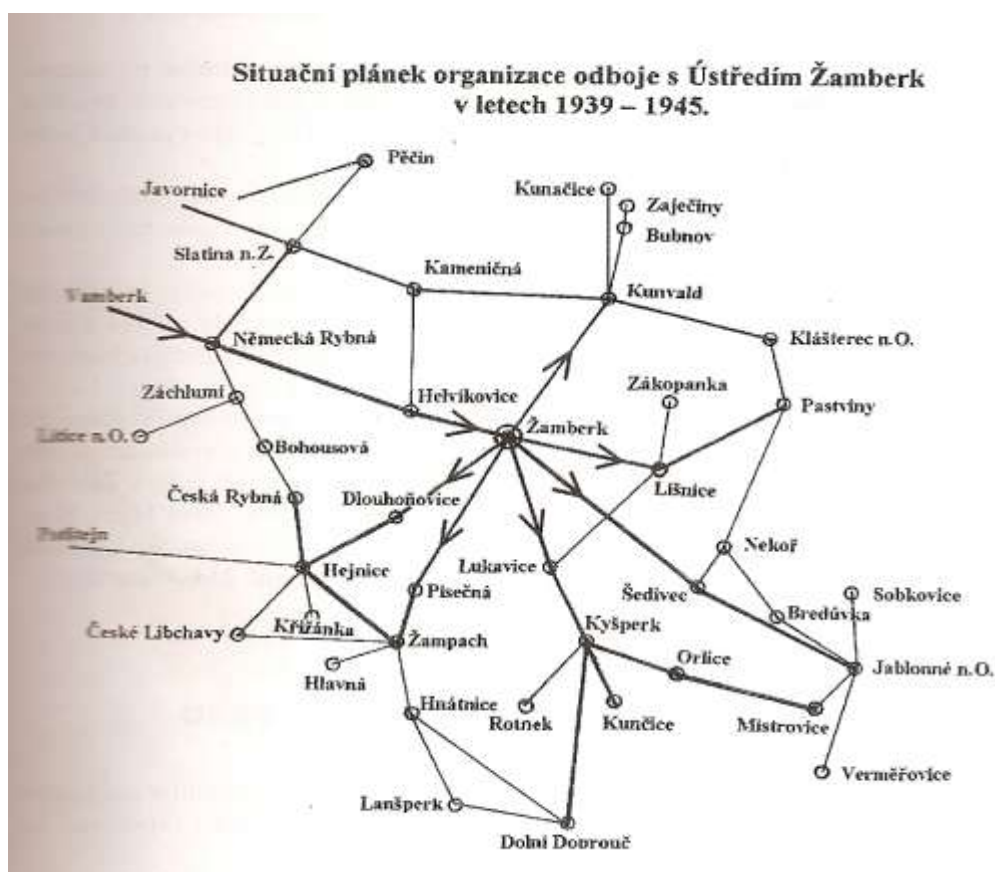
³⁷ Kaška, Václav: *Německé obyvatelstvo v politickém okrese Žamberk v letech 1945-1948*. In: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno : Matice moravská, 2010, s. 201.

³⁸ Antikomplex a kolektiv autorů: *Zmizelé Sudety*. s. 521 -524.

³⁹ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945*. s. 33.

věnuji podrobněji o něco dále. S těmito úzce spolupracovala Obec sokolská v odboji (OSVO), později známá jako Jindra. Jak je však patrné, objevují se zde stejná jména. Příkladem toho může být předseda důchodkového a kontrolního úřadu v Žamberku Josef Reisner. Náplní jeho ilegální práce bylo získávání zpravodajských informací, šíření ilegálních tiskovin, nebo napomáhání bývalým důstojníkům v pokusech o útěk do zahraničí. Za tuto činnost byl 6. března 1942 zatčen pardubickým gestapem a spolu s Norbertem Vašíčkem a Ladislavem Vyskočilem z Kyšperka odsouzen k trestu smrti. Josef Reisner byl popraven dne 16. října 1943 v Drážďanech.

Centrem protinacistického odboje bylo od r.1939 město Žamberk (viz. *Obrázek 1.*). V roce 1944 vznikl v Žamberku *prapor ZE*, jehož vznik měla na svědomí skupina *CH*⁴⁰ působící v Rychnově nad Kněžnou. Velitelem praporu ZE se stal pracovník městského úřadu v Žamberku škpt.pěch. František Markalous.

*Obrázek 1.*⁴¹

⁴⁰ Název tato rezistenční skupina dostala podle šifrovací tabulky celého okresu, která byla vytvořena z písmen a čísel podle pořadí jednotlivých soudních okresů. Velitelem celé skupiny byl pplk. Rudolf Gaksch, funkci náčelníka štábu vykonával por. Josef Hýbl.

⁴¹ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945.* s. 13.

2.3.1 Obrana národa

Vojenská ilegální organizace Obrana národa se na Hradecku začala tvořit krátce po březnu 1939. Z pražského centra byla řízena generálem Homolou, gen. Kravákem a plukovníkem Novákem, krajským velitelem v Hradci Králové. Velitelé krajů měli vybudovat organizaci v každém okrese. Prvním velitelem pro Rychnov nad Kněžnou byl major pěchoty František Kynych, bývalý velitel 1. praporu Stráže obrany státu.⁴² Od počátku okupace organizoval bývalé příslušníky SOS v okresech Rychnov nad Kněžnou, Žamberk a Nové Město nad Metují. Z vlastní iniciativy zapojil do vznikajícího odboje několik spolupracovníků už na jaře roku 1939. Mezi ně patřili pplk. Gaksch, mjr. Zelený, por. Hýbl, škpt. Dostál a další.

Začátkem ledna roku 1940 vznikla ON přímo na Žambersku. Ve vedení ilegální organizace stál sokolský náčelník František Weihrauch, mjr. Matohlína, předseda důchodkového a kontrolního úřadu Josef Reisner, velitel hasičů Emil Frýba, okresní školní inspektor Josef Jandík. Tito byli přímo ze Žamberka. Mezi další členy patřil Vladimír Nožka z Jablonného nad Orlicí, Zdeněk Papáček a Ladislav Vyskočil z Kyšperka a další.

Naneštěstí byli do řad ilegální organizace přijati i méně spolehliví spolupracovníci. Jelikož se v počátcích odboje nedodržovala přísná pravidla konspirace, byla OBRANA NÁRODA brzy prozrazena a v lednu 1940 začalo zatýkání velitelů skupin na Moravě a 6. února téhož roku i v Čechách. Gestapu se podařilo uvěznit téměř celé vedení domácího odboje. Některým se ale podařilo zmizet do ilegality, kde v organizační a odbojové činnosti pokračovali.

Zatýkání, které se odehrávalo počátkem roku 1940 na Královéhradecku, se postupně přeneslo i do okresu Rychnov nad Kněžnou. Jedním z prvních zatčených byl i major František Kynych, jeho jméno bylo několikrát zmíněno v notesu plk. Nováka, který zabavilo gestapo při razii v jeho hradeckém bytě. Byl zatčen ráno dne 13. 2. 1940.⁴³ Vyšetřovatelé gestapa nedokázali Kynychovu ilegální činnost dokázat, proto byl začátkem června 1940 propuštěn z vazební cely na léčení a až do podzimu tohoto roku se mohl volně pohybovat.

Mjr. pěch. František Kynych za krátkou dobu z Rychnova nad Kněžnou uprchl a válku přežil v ilegality. Před odchodem předal organizaci a úkoly s tím spojené do rukou mjr. pěch. Jana Zeleného. V druhé polovině prosince 1942 byl znovu zatčen a 19. února 1943 odsouzen na šest let káznice pro přípravu velezrady. Svůj trest si odpykával v káznici Grafentonna v

⁴² 1. prapor SOS se dále dělil na 3 roty, III. rota měla své sídlo v Žamberku a jejím velitelem byl kpt. Peřka. Srov. Matouš, Václav: *Situace v Orlických horách a Stráž obrany státu v letech 1936 – 1939*.

⁴³ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939 – 1945*. s. 34.

Německu. Dočkal se však konce války, dne 5. dubna 1945 byl osvobozen americkou armádou a šťastně se vrátil do osvobozené vlasti. Gestapo však ve své práci nepolevovalo a časem se začalo zajímat i o mjr.pěch. Jana Zeleného. Jeho zatčení mělo být provedeno dne 18. května 1942. Byl však včas varován, stihl uniknout a přejít do ilegality. Na jaře 1944 v rámci sjednocení odbojové činnosti se podřídil mjr. Zelený rozhodnutí pplk. Gaksche, jenž se stal velitelem nově se tvořící skupiny CH.⁴⁴ (Mjr.pěch. Jan Zelený se poté stává velitelem praporu ER a zároveň velitelem úseku, který zahrnoval obce soudního okresu Rychnov nad Kněžnou.) Gakschovým zástupcem, organizačním a zpravodajským důstojníkem skupiny se stal poručík Josef Hýbl (krycím jménem Lánský, Brodecký). Tato dvě poslední zmiňovaná jména jsou pro protinacistický odboj na Žambersku velice důležitá. Zastavme se v krátkosti u každého z nich.

2.3.2 Rudolf Gaksch a Josef Hýbl

Rudolf Gaksch (v literatuře se mylně uvádí jako Gakš) se narodil 31. ledna 1896 v Žatci. Jeho vojenská kariéra začíná v polovině dubna 1915, kdy je jako vojín prezentován u c. a k. pěšího pluku 88 v Praze, odkud je posléze poslán na východní frontu. V bojích u Chotki v témže roce byl zajat. V červnu 1916 je v Kyjevě odveden do československého zahraničního vojska, kde vstupuje do pěšího pluku 1 Mistra Jana Husa. V září 1918 byl povýšen na poručíka, dále na nadporučíka a začátkem ledna 1919 je již v hodnosti kapitána.⁴⁵

V meziválečném období je v dubnu 1920 povýšen na majora. Místem jeho působnosti bylo mj. Mukačevo, Levoča, Podolinec, Čáslav, Vysoké Mýto a Nitra. Zde na Slovensku ho jako velitele praporu 7.pěšího pluku zastihla všeobecná mobilizace v září 1938. Po vyhlášení samostatného Slovenského státu v březnu 1939 předává velení svého praporu slovenským důstojníkům a odchází do Rychnova nad Kněžnou. V dubnu 1941 je na vlastní žádost přeložen do výslužby. Přesto je již od července 1939 ve spojení s mjr.pěch. Františkem Kynychem a zapojen do odbojové činnosti jako velitel praporu. Po Kynychově zatčení v únoru roku 1940 je spojení s vedením přerušeno.

Od roku 1941 pplk. Rudolf Gaksch připravuje síť důvěrníků v okrese Rychnov nad Kněžnou a od konce roku 1943 pokračuje dále v činnosti a organizuje vojenskou skupinu CH se čtyřmi prapory, a to v Rychnově, Žamberku, Týništi a Kostelci nad Orlicí. Navazuje kontakty a dodává zprávy pro radiostanici skupiny Barium, pohybující se na Hradecku a od 10. října 1944 prchá před zatčením z Rychnova nad Kněžnou do úkrytu v Pěčině, kde žije u

⁴⁴ VHA, fond 308-7-1, CH-odbojová skupina Žamberk, Rychnov nad Kněžnou.

⁴⁵ VHA, fond Kvalifikační listiny, Rudolf Gaksch.

důvěrníka finanční stráže Kaláta až do 1. 5. 1945.⁴⁶ Dne 17. listopadu 1944 byl na Rudolfa Gaksche vydán zatykač.⁴⁷

Z Pěčina posléze odchází do osady Polsko u Žamberka, dále do Kunvaldu a poté do Jablonného nad Orlicí, kde se ukrývá až do konce dubna 1945. Od 2. května 1945 žije u starosty města Doudleby. Nadále pokračoval v organizaci a vydávání rozkazů pro prapory skupiny CH.

Počátkem června 1945 je jmenován prozatímním velitelem pěšího pluku 19 v Žamberku, který nahrazuje skupinu CH, a povýšen do hodnosti plukovníka. 1. února 1949 je Gaksch přeložen do výslužby. Po válce žil v Čánkách u Opočna, kde roku 1966 bez většího zájmu veřejnosti umírá.

Josef Hýbl se narodil 7. července 1911. K základní vojenské službě byl prezentován 17. července 1933 u pěšího pluku 4 jako aspirant. Poté je odeslán do školy pro důstojníky pěšího vojska v záloze do Čáslavi, kde působil až do poloviny srpna 1934. Následně je přijat a přemístěn do vojenské akademie. Prvního srpna 1936 byl povýšen na nadporučíka pěchoty a dostává rozkaz k přesunu do Rychnova nad Kněžnou, kde se stává velitelem čety. Dne 16. srpna 1937 je od I./30. pěšího pluku z Rychnova nad Kněžnou trvale přidělen k hraničářskému pluku 4 v Hrušově nad Odrou.⁴⁸

Od roku 1939 organizoval odbojovou činnost jako zpravodajský důstojník okresu v organizaci Obrana národa a ÚVOD v okolí Rychnova nad Kněžnou. Byl rovněž napojen na mjr.pěch. Františka Kynycha. Po jeho zatčení musel pracovat již samostatně a organizuje skupiny a soustavně poškozují protektorátní hospodářství. Dne 10. října 1944 prchá před zatčením a přechází do ilegality. Od 2. prosince 1944 je por. Hýbl až do vypuknutí revoluce ubytován u A. Jelínka v Jablonném nad Orlicí. Posléze působí jako velitel partyzánského oddílu *Brodecký*, který působí v oblasti Suchého vrchu. Prvního února 1945 se stává velitelem nově uspořádané partyzánské brigády Brodecký a ke konci války působí v okolí Těchonína.

Z poválečných pramenů se dozvídáme o jeho rozporuplné pověsti. Jednak to byl jistě skvělý partyzán a schopný organizátor, na straně druhé však toleroval násilný postup proti civilnímu obyvatelstvu, v komisích partyzánských soudů často trestal nevinné lidi a pro jeho cílevědomost a neochotu podřízovat se autoritám se dostal do roztržky mj. s pplk. Rudolfem

⁴⁶ VHA, fond Kvalifikační listiny, Rudolf Gaksch., příloha 9, vložka za rok 1945, č. 20/8479.

⁴⁷ V úředním listě protektorátní policie, číslo 92, III. roč. z uvedeného data, pod číslem: 20124. Gaksch Rudolf, nar. 31. 1. 1896.

⁴⁸ VHA, fond Kvalifikační listiny, Hýbl Josef, část I.

Gakschem, brigádním generálem Františkem Tallavaniou nebo gen. Ludvíkem Krejčím. V období od 5. května 1945 do 31. 12. 1945 je jeho charakter hodnocen jako: „*energický, nesmlouvavý, sebevědomý až domýšlivý... velmi rád kritizuje.*“⁴⁹

Po válce je určen přednostou likvidační skupiny partyzánských jednotek a je vtělen k pěšímu pluku 4 v Hradci Králové. Byl povýšen na kapitána pěchoty a mnohokrát mění své působišť. Prvního června 1949 je Josef Hýbl přeložen na vlastní žádost do zálohy. Dne 27. srpna 1953 byl nalezen mrtev ve svém bytě v Praze.

2.4 Vznik praporu ZE

Rok 1944 byl rokem eskalace odbojové činnosti na Žambersku resp. v celém rychnovském politickém okrese. V této době zastával por. pěchoty Josef Hýbl funkci zpravodajského důstojníka skupiny, která se vytvořila na okresním úřadě v Rychnově nad Kněžnou. V kanceláři číslo 17 pracoval Hýbl jako předseda vyživovacího a zásobovacího oddělení. Protože ve své každodenní práci přicházel do styku s lidmi z celého okresu, podařilo se mu vytvořit dokonalou zpravodajskou síť důvěrníků a informátorů pro celý okres Rychnov nad Kněžnou a později i pro okres Žamberk. Kancelář por.pěch. Hýbla se tak stala centrem odbojové skupiny CH. Funkce pobočníka velitele skupiny a zpravodajského důstojníka mu umožňovala budovat rozsáhlou informační síť, nejprve v Rychnově nad Kněžnou, později také v Žamberku a okolí. Vše bylo velice dobře maskováno, protože zcela přirozeně místnost navštěvovalo mnoho lidí a proto nic nevzbuzovalo podezření okupantů.

Březen 1944 byl významným pro Žamberk tím, že se městu podařilo začlenit se do odbojové skupiny CH. Škpt. František Markalous, pracovník městského úřadu v Žamberku, byl kontaktován por. Hýblem s nápadem začlenit žamberský okres do širšího odbojového spektra s „hlavním stanem“ v Rychnově nad Kněžnou. Po několika dnech při návštěvě v Rychnově podepsal Markalous přísahu prezidentu a republice a složil slib do rukou velitele skupiny pplk. Gaksche.⁵⁰ Dne 23. března 1944 byl Markalous jmenován velitelem samostatného praporu III / 4Z, (krycí jméno jednotky ZE - soudní okres Žamberk) odbojové skupiny CH (viz. schéma na následující straně), následně obdržel nezbytné krycí jméno – Markrabí.⁵¹

⁴⁹ VHA, fond Kvalifikační listiny, Hýbl Josef, část II. zpráva velitelství 14. divise.

⁵⁰ VHA, fond 308-7-1, CH-odbojová skupina Žamberk, Rychnov nad Kněžnou.

⁵¹ VHA, fond Kvalifikační listiny, Markalous František, část II., č. 498/16973.

Úkolem skupiny CH byla práce :

zpravodajská – dodávání zpráv do zahraničí;

organizační – organizovat domácí armádu jako složku armády zahraniční;

politická – spolupráce při sestavování budoucích MNV a ONV.

Její organizační rozdělení :

- I. **prapor ER** - soudní okres Rychnov nad Kněžnou - velitel mjr.pěch. Jan Zelený (kr. jméno Hajský)
velitel praporu: mjr.pěch. Jan Zelený
zástupce: npor.pěch. Jan Kolc
- II. **prapor DE** - soudní okres Kostelec nad Orlicí (bez obvodů četnických stanic Borohrádek, Týniště nad Orlicí a Častolovice) - velitel mjr.děl. Adolf Líbal (kr. jméno Lhotský)
velitel praporu: mjr.děl. Adolf Líbal
zástupce: špkt.děl. Vladimír Farka
- III. **prapor ZE** - soudní okres Žamberk⁵² - velitel špkt.pěch. František Markalous (kr. jméno Markrabí)
velitel praporu: špkt.pěch. František Markalous
zástupce: npor.pěch. Rudolf Janderka
- IV. **prapor GE** - Týniště nad Orlicí (obvod četnických stanic Borohrádek, Častolovice a Týniště nad Orlicí) - velitel špkt.pěch. Jan Dostál (kr. jméno Magdaléna)
velitel praporu: špkt.pěch. Jan Dostál
zástupce: por.pěch. Václav Neumajer

Dne 24. dubna 1944 byl vytvořen druhý prapor skupiny CH a 1. května téhož roku další prapor. Ve Vojenském historickém archivu v Praze jsem našel i zmínky o plánovaném V. praporu, který měl mít své sídlo v Dobrušce, nejspíš však nikdy nevznikl nebo existoval jen velmi krátce.⁵³ Současně byl vytvořen šifrovací klíč pro obce celého úseku. Na základě vydaných směrnic bylo veliteli skupiny každý týden odesíláno hlášení o železničních přesunech a dále hlášení o politické, vojenské a hospodářské situaci v regionu.

⁵² Prapor ZE byl vnitřně členěn na zvláštní oddíly. Těch bylo vytvořeno celkem devět, důvodem jejich vzniku bylo usnadnit případnou mobilizaci a předem si určit shromaždiště oddílů. Nesly označení I. – IX. a byly to obce : Žamberk, Slatina, Německá Rybná, Hejnice, Žampach, Kyšperk, Jablonné n. O., Pastviny a Líšnice.

⁵³ V kvalifikační listině por.pěch. Antonína Flodra je napsáno, že byl prezentován u strážního oddílu Dobruška u praporu skupiny CH jako velitel roty v Dobrušce a to od 5. května 1945 do 1. června téhož roku. Zmínku o V. praporu skupiny CH, který měl být situován v Dobrušce můžeme také nalézt v rozkazu č. 3 ze dne 13. května 1945, který vydal velitel skupiny Rudolf Gaksch.

V květnu 1944 se pod vedením škpt. Markalouse začalo ustavovat personální vedení praporu. Nejbližšími spolupracovníky se stali: npor. Rudolf Janderka (zástupce velitele), npor. Josef Kowalský a por. Josef Vanický.⁵⁴

Zhruba v této době, tj. v květnu 1944, se podařilo škpt. Markalousovi spojit se s politickou složkou v Žamberku. Kontaktoval totiž ředitele Městského úřadu Ottu Pospíšila. Ten se postaral o navázání dalších styků s tím, že se politické uskupení ustálilo ve složení : Otta Pospíšil, Josef Jandík, Bohumil Krčmář a Josef Charfreitag. Tento výbor měl v mnoha obcích své důvěrníky a spolupracovníky, kteří se nemalou měrou zasloužili o hledání úkrytů členům Baria a získávali cenné informace, které se staly důležitým pramenem pro zpravodajskou činnost desantu.

Od května 1944 byla zesílena zpravodajská činnost. Zprávy vojenského, politického a hospodářského charakteru byly soustřeďovány v situačních a zpravodajských hlášeních pro velitele skupiny CH, který je prostřednictvím radiostanice MARTA předával zahraničnímu vedení odboje v Londýně. Ve zprávách se objevovaly zejména dislokace a přesuny německých vojsk, obranná opatření okupantů, podniky válečného průmyslu za účelem bombardování nebo žádosti o dodávky zbraní. Zde se musíme zastavit u neuskutečného shozu zbraní u Kunvaldu.⁵⁵

Výsadková operace měla proběhnout 18. dubna 1945 večer v 21.00 hod. Pro údajný rychlý postup amerických a ruských jednotek však byla akce pozastavena. Po několika urgencích bylo rozhodnuto, že se akce provede. Naneštěstí se do akce vložila nepřízeň počasí, která trvala až do 4. května 1945. Tohoto dne ve 21.23 hodin letoun Halifax opravdu odstartoval s paraskupinou *Mortar*, kterou tvořili velitel skupiny a radiotelegrafista (stanice DAGMAR) ppor. Václav Modrák, svob. Alois Horáček a des. Jan Sekerka. Skupina měla seskočit na plochu Brusírna u Kunvaldu v Orlických horách spolu s bohatou zásilkou zbraní, na kterou čekala skupina CH. Letoun se nad cílovou plochou objevil 5. května ráno, ale pilot oznámil, že nevidí žádnou signalizaci odbojářů a proto se vrátil do Brindisi. S blížícím se koncem války byla poté tato akce zrušena. Důvodem nezdaru plánovaného výsadku bylo

⁵⁴ VHA, fond 308-7-1, CH-odbojová skupina Žamberk, Rychnov nad Kněžnou.

⁵⁵ Podrobněji v literatuře – Šolc, Jiří: *Bylo málo mužů.* a Marek, Jindřich: *Pátou kartu bere smrt.* Plánovaná skupina měla za úkol navázat spojení s Anglií a s Košicemi, udržení spojení a podávání zpráv. K provedení úkolu si paraskupina vyžádala a též dostala 3 soupravy radiostanic. Pro odbojovou organizaci byl připraven přístroj Eureka a 12 kontejnerů s následujícími zbraněmi : 30 pistolí ráže 0,45, 4 lehké kulomety vzor Bren ráže 7,92 mm, 36 automatických pistolí vzor Sten ráže 9 mm, 20 amerických karabin, 120 granátů vz. 36, 2 zásobníky trhavin a rozbušek a příslušný počet nábojů pro výše uvedené zbraně. Z tohoto výčtu je zřejmé, že kdyby se plánovaná akce uskutečnila, rezistenční skupinu na Žambersku by to na sklonku války materiálně velice posílilo.

velmi špatné počasí, které zhoršovalo orientaci pilota, jenž si nebyl jistý zda byl přesně nad určenou plochou.

2.4.1 Činnost a organizace praporu

V červenci 1944 nařídil velitel skupiny zjistit počty bojeschopných mužů v jednotlivých obcích. Současně žádá o informace o železničních transportech, dislokaci protiletectvé obrany, zajímá se také o výstavbu nových německých jednotek. Dne 15. září 1944 vyšel z iniciativy škpt. F. Markalouse a pozdějšího předsedy ONV Josefa Jandíka Přípravný rozkaz adresovaný všem důvěrníkům národního výboru v okrese, kterým bylo nařízeno vedení evidence bývalých vojáků a evidence motorových vozidel.

Naneštěstí pro formující se skupinu přichází zpráva z Hradce Králové o zatýkání celé řady osob.⁵⁶ Jen dílem náhody se podařil útěk obsluze tajné vysílačky, která nachází úkryt v hájovně v Tutlekách u Rychnova nad Kněžnou. Později přichází „Velký Josef“ (vl. jménem npor. děl. Josef Šandera) s vysílačkou do Žamberka.⁵⁷ Za tři dny velitele následoval druhý člen skupiny „Malý Josef“ (vl. jménem čet.asp. Josef Žižka.) O výsadku Barium se v mé práci zmíním později, budu postupovat systematicky a pokud možno přehledně, tudíž se vracím zpět k působení praporu ZE na Žambersku.

V souvislosti se zatýkáním je dne 10. října 1944 pplk. Rudolf Gaksch donucen okolnostmi k útěku, s ním odchází do ilegality rovněž jeho pobočník por. Josef Hýbl⁵⁸ a další.

Počátek roku 1945 probíhal ve skupině CH ve znamení organizační činnosti, která vyústila v ustavení partyzánského oddílu (v květnových dnech dokonce brigády) pod vedením por. Hýbla. Jednotka zahrnovala 9 čet, které se formovaly v okolí Jablonného nad Orlicí. Jedním z důvodů vzniku tohoto uskupení byly také neshody mezi velitelem pplk. Gakschem a jeho zástupcem por. Hýblem, jenž požadoval aktivnější vystoupení proti silám okupantů.

Práce odbojového hnutí se přesto zvyšuje v celém žamberském okrese. Začátkem roku 1945 zde působí kolem 120 osob.⁵⁹ V rozkaze číslo 1 z 5. února 1945 velitel nařizuje zřízení

⁵⁶ Zatýkání, které probíhalo v říjnu a listopadu 1944 na východě Čech, bylo vedeno proti paraskupině Barium a jeho spolupracovníkům.

⁵⁷ Dne 6. října 1944 byl velitel paraskupiny BARIUM npor. Josef Šandera přijat v novém úkrytu, který zajistil velitel praporu ZE škpt. František Markalous v usedlosti manželů Rudolfa a Boženy Žabkových v osadě Polsko, které je dnes součástí Žamberka.

⁵⁸ Skupina CH tímto však nezaniká, veškerý písemný materiál byl již s předstihem dne 2. října 1944 předán tzv. Radě tří (Bohumil Kepřta, Antonín Šebesta a Oldřich Šorm), kteří měli vést skupinu v duchu vydaných směrnic. Hýbl nalézá 2. prosince 1944 úkryt v Jablonném nad Orlicí, kde postupně buduje partyzánský oddíl Brodecký.

⁵⁹ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945.* s. 38.

přepadových oddílů v okolních obcích, zároveň z jeho iniciativy vychází apel k vytváření Národních výborů.

V rozkaze číslo 3 ze dne 3. března 1945 sděluje velitel skupiny instrukce pro Národní výbory a nabádá k urychlení zakládání zvláštních oddílů: „*Z mladších 20 až 45 letých odvážných mužů – převážně vojáků vytvořte přepadové čety, asi o 5 mužích. Škodit ve vhodné době nepříteli kde a jak se dá podle místních poměrů...Ve vhodném okamžiku poškoz'te přípravy k podminování mostů, drah, nádraží atd. – třeba i násilím!...Evakuace – ochrana majetku: Neodejít, ale majetek bránit!!!*“⁶⁰

V dubnu 1945 vydal velitel skupiny CH instrukce, jak si počínat při získávání zbraní od německých vojáků. Měli se odzbrojovat pouze jednotlivci a menší vojenské skupiny.

Por. Hýbl, který se od vlny zatýkání v říjnu 1944 pohybuje v ilegalitě, je dnem 16. dubna 1945 pověřen jako velitel soustředění zvláštních oddílů z obcí Jablonné nad Orlicí, Mistrovice, Sobkovice a Věrměřovice. Úkolem skupin bylo pátrání po německých záškodnických oddílech a jejich skladech.

Odbojová činnost se postupem času stále zvyšuje. V rychnovském regionu je postaveno již 113 zvláštních oddílů s necelými sedmi stovkami členů. Dne 26. dubna 1945 vydává velitel pplk. Gaksch rozkaz s číslem devět, v němž neprodleně jednotlivým sekcím nařizuje vystoupení proti německým okupantům všemi dostupnými prostředky. Ke dni 1. května 1945 čítají organizované odbojové síly na Žambersku téměř 700 členů.⁶¹

Dne 2. května 1945 byla německá posádka v Žamberku, která čítala více než 300 dobře ozbrojených vojáků, vyvedena z míry. S přibližujícím se koncem války si členové odboje dodávali stále více odvahy k akcím proti okupantům. V kasárnách byla vyhlášena pohotovost. Spojení kasáren s Prahou a s Pardubicemi bylo zásluhou partyzánů přerušeno. V noci z 2. na 3. května se ozývaly v okolí Žamberka výbuchy. Na dvou místech byla potom přerušena železniční trať. Byly postaveny 2 silniční zátarasy v Nekoři a na státní silnici č.11 u Šedivce, aby bylo Němcům zabráněno v pohybu.

Dopoledne 5. května 1945 se občané Žamberka dozvěděli, že v Rychnově nad Kněžnou už lidé vyvěšují československé vlajky a hejtman povolil tvoření Národních výborů. Ve městě vzniká Okresní národní výbor již 5. 5. 1945.⁶² Den poté vydal škpt.pěch. František Markalous nařízení o branné povinnosti mužstva a odevzdání zbraní. Dne 15. června 1945

⁶⁰ SOKA Ústí nad Orlicí, fond ONV Žamberk, kart. 2, dok. č. IV./1945, pokyn pro předsedy NV.

⁶¹ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945.* s. 41.

⁶² SOKA Ústí nad Orlicí, fond ONV Žamberk, kart. 16, presidiální spis č. 31/45.

činnost odbojové skupiny CH a samostatných partyzánských jednotek zaniká. Jsou nahrazeny a přetvořeny na pěší pluk 19.

2.5 Působení partyzánů v regionu

Partyzánský boj byl bojem jednotek v týlu nepřítele. Využíval největší měrou moment překvapení a byl založen na výborné zpravodajské činnosti. Jeho charakteristikou byly ničivé přepady a léčky, především v noci na důležitá a snadno zranitelná místa nepřítele. Partyzánský odboj byl nucen spoléhat se na velkou podporu obyvatelstva, využíval ochranu ve vhodném terénu, aniž by se dal kdy upoutat nepřítelem v dlouhém obranném boji. Jejich heslem bylo – Smrt fašistickým okupantům – svobodu národům Československa.⁶³

Nejviditelnější formy ozbrojeného boje se projevovaly destrukcemi železničních tratí, elektrického vedení a komunikačních spojení i dílčími bojovými akcemi, které měly charakter ozbrojených střetů s nacistickými policejními nebo vojenskými formacemi. Až do konce léta 1944, do vypuknutí Slovenského národního povstání, se těžiště těchto forem ozbrojeného boje nacházelo na Moravě.

S přibližováním se fronty z Východu narostl počet výsadek organizovaných partyzánským štábem 4. ukrajinského frontu Rudé armády. Základním úkolem některých desantů bylo organizovat partyzánské hnutí v dalších oblastech Čech. Po zajištění opěrných základů a vytvoření zpravodajských sítí přecházeli jejich členové, v souvislosti s vývojem situace a postupem Rudé armády, na partyzánský způsob boje, zejména koncem dubna a počátkem května 1945.

Pro východočeský region byl významný zejména desant *Krylov*, jenž byl vysazen pod velením mjr. Krylova (vlastním jménem Boris Petrovič Charitonov) 20. února 1945 na území okresu Chrudim u obce Rabštejnská Lhota. Jeho hlavním úkolem bylo shromažďovat a předávat zpravodajské informace. Výsadek obdržel tyto úkoly: zjistit umístění a charakter obranných zařízení wehrmachtu, rozmístění letišť, množství a typy letadel v prostoru působení skupiny, sledovat a informovat o přesunech nepřátelských vojsk a techniky na komunikacích Česká Třebová-Ústí nad Orlicí, Česká Třebová-Zábřeh-Moravská Třebová s tím, že hlavní pozornost měla být věnována pohybu tankových a motorizovaných jednotek nepřítele.⁶⁴

⁶³ leták „*Přísaha československého partyzána*“ [online]. NA Praha, rev. 2010-12-07, dostupné online. <http://www.badatelna.cz/?wicket:interface=:0:4:::>

⁶⁴ VHA, fond 308, sign. 124-20, zpráva Dmitrije Vasiljeviče Pičkara z roku 1946; fond 308, sign. 20-20, materiály skupiny Krylov.

Prohlubující se spolupráce s místními ilegálními skupinami (Velký Honza-Karel Sobotka) a ilegálním komunistickým hnutím na Choceňsku a Vysokomýtsku vedla k tomu, že členové výsadku podpořili svou účastí a iniciativou od přelomu března a dubna 1945 bojovou a diverzní činnost. Počátkem května již bylo zcela patrné, jaký význam měl jejich ozbrojený boj pro aktivizaci obyvatelstva východních Čech.⁶⁵

Důležitost zpravodajské činnosti Krylovovy skupiny vzrostla v době, kdy se do lázní Velichovky přemístil štáb velení skupiny armád Mitte (velitel polní maršál Ferdinand Schörner). Do řídicího centra se dostala řada důležitých zpráv. Radista Dmitrij Pičkar za pomoci spolupracovníků přešel v druhé polovině dubna do Prahy, odkud zasílal zprávy z centra příprav povstání až do 2. května 1945. Tento den se však radistovi stal osudným, vysílačka byla nacisty zaměřena a Pičkar byl zatčen.⁶⁶

Na Žambersku byla nejvýznamnější partyzánskou skupinou četa Žamberk. Dále zde působilo partyzánské uskupení pod vedením „Velkého Edy“ vlastním jménem Edward Petraszczak. Jejich teritoriem byl Žamberk a zejména nedaleký Kunvald. V širším okolí města potom působila partyzánská skupina „Suchý vrch“ a partyzánská brigáda Hýbl-Brodecký. V závěru druhé světové války se tak Žambersko stalo operační oblastí hned několika partyzánských oddílů.

2.5.1 Partyzánská skupina Žamberk

V říjnu 1944 překročily sovětské a československé jednotky v prostoru Dukelského průsmyku československé hranice a zahájily přímé osvobozování naší vlasti. Německé pozice se pod úderem sovětských vojsk hroutily na všech frontách. Tyto okolnosti vedly k aktivizaci odbojového hnutí na okupovaném území, k rozvoji partyzánské činnosti. V prvních dnech roku 1945 vznikla partyzánská skupina i v Žamberku.

Jejími zakladateli byli František Pácha.⁶⁷ V období mezi 2. a 8. zářím 1944 došlo ke kontaktu mezi Páchou, kapitánem Viktorem Kolandou a sovětským kapitánem Vorlovem. Spojení mezi nimi se na čas přerušilo, důvodem bylo Kovandovo zatčení koncem září. Začátkem ledna 1945 navštívil kpt. Vorlov osobně Františka Páchu a na schůzce se dohodli na založení partyzánské skupiny v Žamberku. Pácha kontaktoval mlynáře Lautrbacha a společně začali organizovat partyzánskou síť v okolí města.

⁶⁵ Gebhart, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XVb. s. 438-439.

⁶⁶ VHA, fond 308, sign. 124-10, citovaná zpráva Pičkara. Po zatčení byl vyslýchán gestapem a poté uvězněn na Pankráci, kde byl 5. 5. 1945 osvobozen.

⁶⁷ VHA, fond Domácí odboj, i.č. 432/kart. 26. František Pácha – záznam o činnosti partyzánské.

Prvními členy byl již zmíněný Ferdinand Lautrbach a jeho dcera Marie. Začátkem února vznikla druhá skupina. U jejího zrodu byli Jaroslav Ježek, Jiří Merganc, Pavel Povondra, Miroslav Lír st. a Přemysl Šámal. Dne 21. února se obě skupiny spojily. Počet členů a pomocníků dosáhl do konce března 1945 36 osob. Učitel Oldřich Fiedler zprostředkoval styk se sovětskými válečnými zajatci v Dolní Dobrouči. Skupina se pak více než dva měsíce podílela na jejich zásobování.

Hlavními úkoly skupiny bylo získávat informace o pohybech německých vojsk, zajišťování potravin pro uprchlé sovětské zajatce, získávání tržavin a rušení telegrafního a telefonního spojení. Velitelem a zároveň politickým komisařem byl František Pácha, jeho 1. zástupcem Jaroslav Ježek a druhým Josef Kalous.⁶⁸ Pácha a Ježek působili ve skupině Žamberk již od 21. 2. 1945. Většina z řadových členů vstupuje do oddílu v průběhu března.

Vlastní bojovou činnost toto uskupení zahájilo v březnu 1945. Zúčastnili se dvou akcí skupin brigády Hýbl-Brodecký u Těchonína a Verměřovic.⁶⁹ Mezi samostatné akce partyzánské skupiny Žamberk patří mj.: dne 8. dubna 1945 destrukce na trati Žamberk-Letohrad (rozmontováno 15 m koleje, doprava byla přerušena na 6 hodin). 14. dubna přerušeni dopravy na trati Litice-Potštejn (výluka 2 hodiny) Dne 27. 4. přerušena trať Žamberk-Litice (pomocí náloží vyhozeno 80 m trati, výluka 8 hodin)⁷⁰, 24. a 28. 4. vyhození trati Žamberk – Bohousová asi 400 m od soustředění německých vojáků a zároveň přerušeni telefonního vedení u Helvíkovic. 26. 4. přepad člena německé policie, útok se nezdařil. Při návratu z akce zatčen člen skupiny Stanislav Portík. Ještě téže noci osvobozen sedmičlennou skupinou, německé hlídky po nich celý zbytek noci bezvysledně pátrali.⁷¹

Koncem dubna skupina navázala spolupráci s vojenskou složkou odboje v Žamberku⁷² a poslední bojové akce prováděla na základě vzájemné dohody. 1. 5. vyhozena trať Žamberk – Letohrad a Žamberk-Litice, zároveň bylo přerušeno telefonní vedení na Prahu. Dne 2. 5. 1945 bylo provedeno odstranění jednoho z největších německých kolaborantů v Žamberku, tím byl po celou válku majitel účetní kanceláře Holc. Jako odpověď uskutečnila německá policie rozsáhlou razii, zajat 1. zástupce skupiny Žamberk Jaroslav Ježek, který byl při zásahu postřelen do nohy. Uvězněn v kasárnách, při ostrém výslechu nic

⁶⁸ VHA, fond Domácí odboj, i.č. 432/kart. 26. František Pácha – záznam o činnosti partyzánské.

⁶⁹ U Těchonína 3. března 1945 vykolejena lokomotiva, přepadení německých vojáků a jejich následné odzbrojení. U Verměřovic byla 24. dubna vyhozena železniční trať. V obou případech spolupráce mezi skupinou Žamberk a partyzánským oddílem Brodecký.

⁷⁰ Tesař, Jan: *Partyzánské destrukce na železnicích ve východních Čechách a na západní Moravě*. In: *Historie a vojenství*, ročník 1959, č. 2, s. 209-255.

⁷¹ Svědihor, Pavel: *Partyzánská skupina Žamberk*. In: *Kulturní zpravodaj Žamberka*. Ročník VII, červen 1985. s. 19.

⁷² Prapor ZE – velitel škpt. Markalous.

neprozradil. 3. května rozmontována policejní auta v garážích v hotelu Panský dům, 4. května návrat většiny členů oddílů z úkrytů do města a následné strhávání německých nápisů.⁷³ Dne 5. května 1945 partyzáni odzbrojovali ustupující německá vojska.

Přímé boje partyzánské skupiny: 5. května - odzbrojování jednotlivců. Tímto bylo získáno 24 pušek, 6. května – ostřelovány posádky dvou německých tanků na východním okraji Žamberka, odzbrojení několika menších skupin německého vojska. Zisk 200 pušek, 20 pistolí, v potyčkách zastřeleno 13 Němců. Vlastní ztráty – 1 zraněný, 1 mrtvý. 9. až 11. května 1945 obsazování obcí v Sudetech a vyčišťování lesů od nacistů a členů německé branné moci v okolí: Rokytnice, Mladkov, Lichkov. Na žádost předsedy MNV v Králíkách celá skupina včetně nových pomocníků obsadila Králíky a ve městě patrolovala a hlídala pořádek až do příchodu československého vojska 18. května.⁷⁴

V době od 5. května 1945 skupina odzbrojovala německá vojska ustupující regionem. Oddíl se zaměřil pouze na jednotlivce a menší skupiny. Bylo zabráněno odjezdu německého obrněného vlaku na Prahu rozmontováním trati. Na vojáky, kteří přišli kolejnici opravit, partyzáni stříleli, takže jejich snaha o zprovoznění trati byla celý den marná.

Zajištění německých vojáků bylo shromažďováno na stadionu pod městem.⁷⁵ Dne 19. května partyzánská skupina Žamberk přechází do svazku partyzánské brigády „Brodecký“ v Těchoníně, se kterou provádí rozmanité akce v pohraničí.

2.5.2 Oddíl „Velkého Edy“

Druhým partyzánským uskupením působícím přímo na Žambersku byl oddíl „Velkého Edy“. V komparaci s partyzánskou četou „Žamberk“ byla skupina Edwarda Petraszcza menší (měla okolo 15 členů), působila zde dříve a její vedení netvořili Češi. Petraszcza byl polský důstojník, který pocházel z Vilna. V ilegality se pohyboval už od r. 1943, kdy utekl z pracovního nasazení v Rokytnici v Orlických horách a skrýval se v Kunvaldě. Zde se sešel s dalším Polákem – „Malým Edou“, vlastním jménem Edward Dufajczyk, který byl rovněž Polák z Malého Kovna u Krakova.⁷⁶ Později přicházeli další uprchlíci. Ve skupině byli dále Rusové a Češi.

⁷³ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945*. s. 72-73. Svědih, Pavel: *Partyzánská skupina Žamberk*. In: Kulturní zpravodaj Žamberka. Ročník VII, červen 1985. s. 19-20.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ SOKA Ústí nad Orlicí, Kronika města Žamberka, č. 348, s. 27.

⁷⁶ Svědih, Pavel: *Partyzáni na Hůrce a na Kněžství*. In: Kulturní zpravodaj Žamberka. Ročník VII, květen 1985. s. 10-11.

Z bezpečnostních důvodů často měnili své úkryty. Bezpečný azyl jim poskytovali občané Kunvaldu Josef Jindra z č. 286, Adolf Michalička z č. 55, Božena Dolečková z č. 96 a Ferdinand Kepřta v Zadním dole č. 353. V Žamberku se ukrývali u mlynáře Lautrbacha, jenž byl zmíněn již v souvislosti se vznikem partyzánské skupiny Žamberk.

Oddílu se podařilo navázat kontakt s partyzány ze Suchého vrchu, kde byl velitelem Jan Jurenka z Červené Vody. Společně se účastnili některých akcí a s jejich pomocí si vybudovali dva lesní bunkry: první na Hůrce, druhý v Dolečkách.

Jejich úkryt byl však prozrazen, když nacisté využili služeb provokatérů. Na střetnutí s partyzány se vypravila rota vojáků z Rychnova nad Kněžnou. Jejich dva výše zmíněné bunkry byly rozmetány. „Velký Eda“ byl při zátahu 28. 3. 1945 zastřelen a pro výstrahu všem vystaven na náměstí v Rychnově nad Kněžnou v budově chlapecké školy. Většině partyzánů se však podařilo uniknout ať už na Suchý vrch nebo na Orlici. Na stopě jim však byly vojenské posádky v okolních městech a tak byl oddíl dále likvidován.

V květnu 1945 byly někteří z partyzánů, kteří zbyli z oddílu „Velkého Edy“ na náměstí v Žamberku vyznamenáni.⁷⁷ Jedním z přeživších byl Edward Dufajczyk, známý jako „Malý Eda“, který se po válce vrátil do vlasti a sloužil zde jako voják v Polské lidové armádě.

2.5.3 Partyzánská brigáda Brodecký

Josef Hýbl se pohybuje v ilegality od 10. října 1944. Ukrývá se na různých místech žamberského okresu, až 2. prosince 1944 nalézá azyl u obchodníka Aloise Jelínka v Jablonném nad Orlicí.⁷⁸ Zde jeho odbojová činnost pokračuje a spolu s F. Filipem, A. Jelínkem a J. Šťastným⁷⁹ jedná o sjednocení partyzánských skupin v okolí Jablonného nad Orlicí. Ctižádostivý Hýbl má v úmyslu založit partyzánský oddíl, jenž by mohl účinně působit v tomto regionu, který je vhodný pro partyzánský způsob boje. Tak byl postaven partyzánský oddíl Brodecký. Jeho úsekem byly katastry obcí Studené, Sobkovice, Jablonné nad Orlicí, Mistrovice, Petrovice, Verměřovice, Dolní Čermná a české obce okresu Lanškroun.⁸⁰ Dne 5. února 1945 obsahuje oddíl již 12 přepadových skupin, rozčleněných podle obcí, v samotném Jablonném existují tyto skupiny dvě. Velitelem brigády byl ustaven por. Josef Hýbl, pobočníkem Josef Šťastný a zásobovacím náčelníkem Alois Jelínek.

⁷⁷ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945.* s. 74.

⁷⁸ VHA, fond Kvalifikační listiny, Hýbl Josef, část I.

⁷⁹ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945.* s. 208.

⁸⁰ VHA, fond Domáci odboj, inv. č. 392, kart. 23. kronika divize Václavík.

Hlavní bojovou činností partyzánů bylo přepadávání německých hlídek s cílem získat zbraně a munici. Dále se členové oddílu zaměřovali na destrukce na železnici. „Jejich“ trati bylo frekventované spojení mezi Vratislaví a Ústím nad Orlicí (Wroclaw – Klodzko – Lichkov – Kyšperk - Ústí nad Orlicí – Brno - Vídeň). Diverze se prováděla jednak prostým rozšroubováním kolejnic, nebo se vybraný úsek jednoduše vyhodil do vzduchu pomocí výbušniny. Výrobu náloží prováděl por.pěch. Jiří Wenig – v hierarchii oddílu Brodecký velitel posádky Lanškroun.

Koncem dubna 1945 navázal por. Hýbl kontakt s partyzánským oddílem VÁCLAVÍK⁸¹ a jeho jednotka se stala součástí většího celku, zároveň se oddíly Brodeckého začaly nazývat brigádou.⁸² Na jaře 1945 se tak partyzánská brigáda Brodecký připravovala na ozbrojené vystoupení, které bylo podmíněno příhodnými podmínkami.

Dne 5. května po informacích z Prahy brigáda Brodecký přechází do otevřeného boje. 1. přepadová skupina vedená Ferdinandem Filipem zaútočila na německou posádku ubytovanou ve škole v Jablonném nad Orlicí. 2. skupině se podařilo odzbrojit německý strážní oddíl umístěný v hostinci „U Dubu“. K přestřelce došlo pouze ve škole, kde kladl odpor velitel německé pohraniční stráže. Po jeho likvidaci se ostatní raději vzdali. S poručíkem Hýblem v čele zajali partyzáni velitele německé posádky, který musel podepsat bezpodmínečnou kapitulaci. Na jeho výzvu složilo zbraně kolem 200 vojáků místní německé posádky. Další zbraně a munici získali partyzáni zneškodněním doprovodu nemocničního vlaku, který stál na nádraží. Ke kontrole města byly postaveny protitankové zátarasy a další překážky zablokovaly železnici. Večer 5. května probíhají prudké boje mezi partyzány a jednotkami SS a Volkssturmu v obci Orlička. Některé obce jako Studené, Bystřec nebo Výprachtice byly však i 5. května večer nadále v rukou německých sil.⁸³ Nejpříznivější situace byla v Jablonném nad Orlicí, kde byl zřízen i lazaret pro raněné, a přilehlém okolí.

Dne 6. května 1945 pokračovala brigáda v odzbrojování německých jednotek. Distribuce ukořistěných zbraní byla prováděna pomocí nákladních aut. Odpoledne téhož dne byla proti partyzánům v prostoru Čenkovice – Orličky nasazena německá obrněná jednotka. Tomuto tlaku nemohl partyzánský oddíl čelit, proto velitel por. Hýbl nařizuje ústup do lesů.

„Rozkaz z Jablonného zněl, že budou-li Němci v přesile, má se začít vyjednávat. Nebudou-li však ochotni k vyjednávání, má se ustoupit do lesa, ale zbraně v žádném případě

⁸¹ Tato odbojová organizace se utvářela od r. 1944. Jejím velitelem byl Jan Ptáčník (kr. jménem Václavík). Skupina měla kontakty v celých východních Čechách, tedy i s oddílem Brodecký, jenž ale tuto spolupráci příliš nezdůrazňoval. Počátkem května 1945 měla divize Václavík údajně okolo 5 000 mužů.

⁸² VHA, fond Domácí odboj, inv. č. 392, kart. 23. kronika divize Václavík.

⁸³ Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 – 1945*. s. 210.

*nevydat...Dne 6. května v poledne přijela spojka z Jablonného nad Orlicí se vzkazem, že město potřebuje pomoc. Bylo totiž přepadeno německým vojskem. Otec s ostatními ihned vyrazil na cestu, ale na Černém kopci již potkali ustupující jablonské partyzány a některé četníky. Němci na město zaútočili s velkou přesilou a měli k dispozici tanky a obrněná auta. Velká část partyzánů se ukryla v lesích okolo Studeného, večer jsme je vzali do vesnice a nabídli jim něco k jídlu.*⁸⁴

Při ústupovém boji partyzáni ztratili 2 mrtvé a 2 raněné, na německé straně bylo 10 mrtvých a 21 raněných. V následujících dvou dnech probíhala partyzánská činnost v lesích a na přilehlých komunikacích. V těchto bojích padlo několik dalších členů brigády Brodecký.

Dne 9. května za svítání začal poslední útok Rudé armády směrem od Červené Vody. Poslední německé jednotky byly rozbity a brigáda začala čistit lesy od zbytků německých jednotek. Téhož dne byl také obsazen Lanškroun a Čenkovice. V dalších dnech to byly obce Mladkov, Těchonín, Vlčkovice. Velitelství jednotky Brodecký se přesunulo do kasáren v Těchoníně, kde byly po 9. květnu umístěny hlavní síly skupiny. Ostatní složky útvaru byly umístěny v Lanškrouně a Moravském Karlově. Záměrem Hýbla bylo možná využít jednotku k operacím v nedalekém Kladsku.⁸⁵ Po doplnění brigády četami partyzánské skupiny Václavík byl 17. května 1945 vyčištěn soudní okres Králíky, kde jen ve městě samotném žilo v dubnu 1944 celkem 4 837 Němců.⁸⁶

Neblaze proslulou se tato skupina stala právě v okolí Králík, kde se oddíl Brodecký účastnil Lidových tribunálů a tvrdě trestal zdejší převážně německé obyvatelstvo. Působení této brigády stálo jen v květnu život 26 Němců, kteří buď volili v bezvýchodné situaci sebevraždu nebo byli ubiti k smrti.⁸⁷

⁸⁴ Vzpomínky Miloslava Koska (ročník 1932). Na Studeném dne 19. 1. 2011. Jeho otec František Kosek byl zapojen v odboji v přepadové četě Studené, která spolupracovala jak s Hýblovým partyzánským oddílem, tak i s vojenským praporem ZE v Žamberku.

⁸⁵ VHA, fond Domácí odboj, inv. č. 393, kart. 23. dopis Josefa Hýbla z 6.11. 1947 neznámému adresátovi. Hýbl považoval za svoji chybu, že se ihned nechopil iniciativy a nevstoupil do Kladska ještě před příchodem polských jednotek.

⁸⁶ SOKA Ústí nad Orlicí, fond ONV Žamberk, kart. 71, fasc. VIII/1166.

⁸⁷ SOKA Ústí nad Orlicí, Kronika města Králíky, č. 393, s. 17.

3. Paravýsadek BARIUM

3.1 Členové a okolnosti vzniku BARIA

Na jaře 1944 se Rudá armáda na východě dostala do kontaktu s předmnichovskými hranicemi Československa a naskytla se reálná možnost osvobození. Za těchto okolností se kromě zpravodajských úkolů měly nadcházející výsadky soustředit i na organizaci domácího odboje a realizaci převratových plánů.

K uskutečnění toho si v Londýně rozdělili české země na 13 operačních oblastí tak, aby jimi byl pokryt prakticky celý protektorát. Od dubna 1944 do konce roku bylo z iniciativy Londýna shozeno do českých zemí celkem 14 výsadek.⁸⁸ Z devíti výsadek o celkovém počtu 32 mužů, vyslaných od 3. dubna do 3. července 1944 převážně s organizačními a zpravodajskými úkoly⁸⁹, si z pěti desantů nasměrovaných do Čech úspěšně počínaly pouze dva. Byl to jednak výsadek Calcium s vysílačkou Miladou a dále skupina Barium se stanicí Martou, určená do východních a severovýchodních Čech.⁹⁰ Právě desant Barium má pro oblast Žamberska klíčový význam. Bariu se v minulosti věnovala řada autorů, pokusme se tedy podívat na paravýsadek trochu jinak, z pohledu zapojení různých odbojových skupin ve východočeském regionu, resp. zaměřit se na pobyt výsadkářů přímo v Žamberku.

Skupina ve složení: nadporučík dělostřelectva Josef Šandera (velitel skupiny), četař aspirant Josef Žížka (radiotelegrafista) a četař pěchoty Tomáš Býček (šifrant a zástupce velitele), vyslaná londýnským ústředím na území okupované vlastí a vybavená vysílačkou s krycím názvem MARTA⁹¹, seskočila (z letounu Halifax s polskou posádkou) na Morávkově poli u obce Vysoká nad Labem v noci z 3. na 4. dubna 1944. Úkolem skupiny bylo oživit či nově vybudovat odbojové ilegální organizace na území, připravit je pro celonárodní povstání v českých zemích a získávání zpravodajských informací s cílem informovat Londýn o situaci v Protektorátu.

Parašutisté byli vybaveni dvěma soupravami rádiové stanice s krycím jménem MARTA (český Šimandl a přenosný komplet přijímač MARK V), šifrovacím klíčem a spojovacím plánem. Byli vybaveni také finanční hotovostí (30 000 říšských marek), falešnými doklady a sedmi záchytnými adresami, které zpravodajskému odboru MNO poskytli ministři čs. exilové vlády Fr. Němec a B. Laušman. Každý člen skupiny má také

⁸⁸ Šolc, Jiří: *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*, s. 132.

⁸⁹ Byly to skupiny: CALCIUM, BARIUM, SULPHUR, CHALK, CLAY, CARBON, SPELTER, POTASH, GLUCINIUM. Gebhart, Jan - Kuklík, Jan: *Velké dějiny země Koruny české*, svazek XVb. s. 400.

⁹⁰ Sládek, Oldřich: *Přicházeli z nebe*, s. 116.

⁹¹ VHA, fond 37-310-5, operace BARIUM.

samozřejmě změněnu identitu. Josef Šandera (170 cm, šedé oči, vlasy světle kaštanové) se stal Josefem Šabatou, sedlářem, bytem v Prostějově na Plumlovské ulici č. 35. Josef Žižka (162 cm, modré oči, vlasy světle kaštanové) je Josef Žižla, sedlář, bytem Velehrad č. 15. A Tomáš Býček (178 cm, oči modré, vlasy světle kaštanové) je nyní Tomáš Bílek, mlynář, bytem Bakov nad Jizerou č. 17.⁹²

3.2 Působení skupiny na východě Čech

Po zdařilém seskoku se parašutistům brzy podařilo navázat spojení s královehradeckou ilegální organizací Rudá pěst (RUST). Tato skupina, čítající asi 27 lidí, nejenže zabezpečila jejich ubytování, ale dopomohla jim i k falešným dokladům. Zejména zásluhou svého člena železničáře Václava Vachka se podařilo navázat kontakt s další ilegální organizací. Touto byla *vojenská skupina CH*, vedená pplk.pěch. Rudolfem Gakschem, s působností v Rychnově nad Kněžnou, Žamberku, Týništi nad Orlicí a Kostelci nad Orlicí.⁹³ Skupina CH dodávala Martě velké množství zpravodajských údajů a také již v květnu 1944 umožnila npor. Šanderovi sejít se s generálem Bláhou. Tím se výsadek dostal již v květnu do celkem široké, na zbytky původní ON ve východočeském regionu, navazující ilegální vojenské organizace.

„Po mnoha jednáních vyvrcholily organizační snahy npor. J. Šandery a jeho spolupracovníků v září 1944 sjednocením celé oblasti severovýchodních Čech do silné vojenské organizace s jednotným velením (gen.F.Bláha, gen.F.Slunečko-Alex, plk.B.Borecký a další) a s rozsáhlou mobilizační sítí.“⁹⁴

Dalším významným spojením bylo navázání kontaktu se skupinou pplk. Svatoně z organizace *Rada tří* (R-3) v létě 1944. Zde měla svoji zásluhu na zprostředkování rovněž Gakschova skupina.⁹⁵ Centrum R-3 bylo na Českomoravské vrchovině, ale zasahovala i do jiných oblastí (Praha, Brno a okolí, Beskydy). V té době již vedení Rady tří bylo ve spojení s desantem CALCIUM a komunikovalo s Londýnem pomocí jeho vysílačky MILADA.

Celá tato síť, budovaná velice aktivním Bariem, sloužila k plnění obou jeho úkolů – k provádění zpravodajské činnosti a k přípravě ozbrojeného vystoupení proti okupantům

⁹² VHA, fond 37-310-5, operace BARIUM.

⁹³ Organizace vojenské skupiny CH viz str. 22.

⁹⁴ Břečka, Jan: *Vzpomínka na Barium a Velkého Josefa*. In: Historie a vojenství, ročník LV, 2006, číslo 1, s. 45.

⁹⁵ VHA, fond 308-7-1, Zpráva o činnosti pplk. Gaksche.

v dané oblasti. Podle směrnic dodaných Londýnem měla činnost Baria vyvrcholit zřízením pěti vojenských obvodů – Žamberk, Turnov, Jičín, Hořice a Hradec Králové.

Prověření výsadku v očích místních ilegálních pracovníků bylo provedeno pomocí hesla „Kolín, Kolín“ vysílaným londýnským rozhlasem.⁹⁶ Ve zpravodajské činnosti pomáhala Bariu zvláště prosovětská skupina RUST. Její příslušníci, hlavně železničáři, mohli podávat důležité informace o provozu na tratích, zejména o vojenských transportech. Fungovali ovšem i jako kurýrní spojky. Skupina RUST měla rovněž informace z královehradecké Škodovky a hradeckého letiště. Z 6. praporu vládního vojska se pokusili výsadkáři kontaktovat rotmistra Karla Hradila. Hlavně jeho zásluhou byly získávány informace o německém výcvikovém prostoru na Benešovsku u Prahy, v Milovicích a na Vyškovsku na Moravě. Od K. Kříže se do rukou Baria dostávaly informace o poměrech na okresním úřadě v Hradci Králové a celkové politické situaci na Hradecku. Koncem léta 1944 mělo Barium své lidi ve všech okresech východních Čech.

Bariem získávané zprávy, které putovaly do Anglie, byly velmi cenné. Poprvé stanice MARTA vysílala již 19. dubna 1944 z Rychnova nad Kněžnou. Na podzim 1944 se velká část depeší týkala požadavků na shozy zbraní, hlášení ploch pro tyto shozy a vůbec údajů, souvisejících s jeho druhým úkolem – s přípravou ozbrojeného převratu.⁹⁷ Pro tento účel bylo vybráno více než 100 přistávacích a shozových ploch, které byly i se souřadnicemi a krycími názvy odvyšlány do Anglie. K obsluze každého místa byly vycvičeny skupiny lidí. Také zde byly skupiny diverzní, v té době již vyzbrojené z místních zdrojů, které měly za úkol přerušit telefonní a elektrické vedení v přesně určených místech a likvidovat německé strážné u vybraných objektů.

Josef Šandera předával do Londýna také část zpravodajského materiálu, dodávaného mu od Rady tří (R-3), čímž se snažil odlehčovat výsadku Calcium s jeho vysílačkou s krycím názvem Milada. Mezi nejdůležitější informace, které zpravodajství Baria dokázalo získat, patřily zprávy o výrobě součástek německých raket V2. Byly to závody v Praze-Vysočanech, v Semilech, v Hradci Králové, Tanvaldu, Jaroměř. ⁹⁸ Výsledky zpravodajské činnosti ocenil plk. F. Moravec: „*Barium byla jediná skupina, která navázala spojení na vteřinu ve smluvené době. Obzvláště v prvních měsících byl výkon skupiny překvapující po stránce zpravodajské.*“⁹⁹

⁹⁶ Šolc, Jiří: *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*, s. 137.

⁹⁷ VHA, fond 37-310-8, Radiodepeše odeslané do Londýna.

⁹⁸ Srov. Kolouch, Jiří: *Zpravodajská činnost odbojové organizace Barium*. In: *Odboj a revoluce*, č. 5, s. 127.

⁹⁹ VHA, fond 37, sign. 2-9, Poznámky k práci skupin.

Naneštěstí zpravodajská činnost ve východních Čechách nemohla uniknout pozornosti nacistického aparátu. Gestapo se snažilo vypátrat BARIUM již od udání o jeho pobytu v Holicích, tři dny po jejich seskoku začátkem dubna 1944.¹⁰⁰ Klíčovou roli ve snaze vypátrat skupinu sehrál konfident gestapa Gustav Žid. Tento muž se osobně stýkal se všemi členy paravýsadku a plnil drobné kurýrní úkoly pro ilegální skupiny. Podařilo se mu tak infiltrovat mezi příslušníky odboje na Hradecku.¹⁰¹

V součinnosti s gestapem v Hradci Králové se do boje proti paraskupině BARIUM zapojil i protiparašutistický referát pražského gestapa v čele s komisařem Willy Leimerem. Na pátrací akci později nasadil své konfidenty – bývalé parašutisty Karla Čurdu a Adolfa Horáka. Mezi další patřili konfidenti Kindl a Kraus. Větší práci zde ovšem odvedl již zmíněný G. Žid¹⁰², který prozradil jména a adresy které znal. Dokonce předal gestapu dopis, jenž měl doručit od npor. Šandery generálu Bláhovi.¹⁰³ Na základě jeho výpovědi zahájilo gestapo 2. října 1944 v Hradci Králové rozsáhlé zatýkání. Mezi prvními zatčenými byl Václav Vachek, který na následky týrání umírá 5. října 1944, aniž by vyzradil vyšetřovatelům cokoli podstatného.

Zatýkání v říjnu zastihlo Šandera v Hradci Králové, Žizku v Čánkách u Opočna a Býčka ve Smiřicích. Všichni okamžitě mění místo působení-Šandera se Žizkou se stahují do připraveného úkrytu v Žamberku a Býček prchá na Turnovsko, kde si předem vytvořil kontakty a zázemí.

V říjnu a listopadu 1944 bylo zadrženo v hradeckém kraji více než 150 příslušníků organizace Barium. Jen v samotném Hradci Králové bylo uvězněno 39 osob, dalšími postiženými regiony bylo Hořicko, Rychnovsko, Jaroměřsko, Nechanicko a Opočensko. Organizace dostala tímto citelný zásah.¹⁰⁴ Všem třem parašutistům se podařilo zátahům gestapa uniknout v přestrojení za železničáře již druhý den zatýkání, tj. 3. října 1944. Josef Šandera požádal pplk. Rudolfa Gaksche, člena Obrany národa z Rychnova nad Kněžnou, o pomoc při hledání místa, kam by se mohli i s vysílačkou přemístit. Mezitím Tomáš

¹⁰⁰ SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, Ls 844/46 – Gustav Žid.

¹⁰¹ Tamtéž, rozsudek.

¹⁰² Za svoji udavačskou činnost byl Gustav Žid po válce odsouzen Mimořádným lidovým soudem v Hradci Králové a 1. února 1947 popraven.

¹⁰³ SOA Zámorsk, MLS Hradec Králové, Ls 844/46 – Gustav Žid, výpovědi F. Liebla a B. Melichárka.

¹⁰⁴ Celkem spáchalo sebevraždu, bylo popraveno v koncentračních táborech nebo umučeno při výsleších 38 osob organizace BARIUM.

Býček¹⁰⁵ odjel na Turnovsko, kde chtěl najít pro skupinu nové útočiště. V důsledku dalších událostí se již nikdy s dalšími členy paraskupiny nesešel a válku přežil u partyzánů.

3.3 BARIUM v Žamberku

Novým útočištěm pro npor. Josefa Šanderu a čet.asp. Josefa Žižku se za přispění místního člena Obrany národa škpt. Františka Markalouse stává 6. října 1944 Žamberk. Podle poválečných výpovědi škpt. Markalouse přivezl Josefa Šanderu do Žamberka por. Josef Hýbl kolem půl desáté večer: „...Dne 6. října 1944 převzal jsem ji (vysílačku) do svého obvodu a umístil v Žamberku v rol. usedlosti manželů Žabkových. Stanici do Žamberka dopravil Velký Josef za doprovodu por. Josefa Hýbla dne 6.X.1944 v 21.30 hod. Její stanoviště znal jsem pouze já a později řed. Pospíšil a insp. Jandík; tito z toho důvodu, aby mohli stanici vypomoci pro případ, že bych byl zatčen Gestapem.“¹⁰⁶ Již 9. října 1944 odtud vysílačka MARTA odeslala další depeši.¹⁰⁷ Žižka informuje o celkové situaci a postavení skupiny. V říjnu 1944 to bylo celkem 38 depeší.¹⁰⁸ Z Polska se do Londýna vysílačka Marta ozývala méně častěji a v mnohem kratších intervalech než dříve. Důvodem byla domněnka, že se gestapu dostalo do rukou několik jiných vysílaček a tím také klíč.

V listopadu byla politická složka odboje na žamberském okrese již dokonale zorganizována a tudíž hledala spojení s centrem v Praze. Tento styk navazoval poručík Kubálek, zaměstnanec Ministerstva zemědělství a lesnictví v hlavním městě, který osobně znal některé funkcionáře odboje v Žamberku, tak i určité osobnosti, jež měly vztah k ústředí v Praze. Během vyjednávání v listopadu 1944 byla prostřednictvím por. Kubálka sjednána schůzka zástupců uvedeného Ústředí¹⁰⁹ a Městského úřadu v Žamberku, a to na den 6. prosince 1944. Do města přijeli dva zástupci z Prahy, poručík Vanžura a Josef Kroužek. Den nato se konala schůzka na městském úřadě na náměstí. Účastnili se jí oba zástupci Ústředí, ředitel městského úřadu v Žamberku Otto Pospíšil a škpt. František Markalous jako vedoucí

¹⁰⁵ Po skončení války Tomáš Býček odešel z armády a pracoval jako národní správce pily v Křemýži v okrese Bílina. Po únoru 1948 odešel přes Německo do Anglie. Na ostrovech pracoval jako kuchař u British Railways a to na trase Londýn – Edinburg. Tomáš Býček zemřel v Londýně 28. listopadu 1986.

Srov. Reichl, Martin: *Cesty osudu*. s. 227-228.

¹⁰⁶ VHA, fond 37-310-1, výpověď dr. Markalouse.

¹⁰⁷ VHA, fond 37-310-8/ zpráva č. 32, Radiodepeše odeslané do Londýna.

¹⁰⁸ Hubálek, Radek: *Zpravodajský výsadek Barium*. s. 101.

¹⁰⁹ „Ústředí československého odboje“ – fingoané odbojové centrum. Jeho vytvořením se gestapo snažilo podchytnit snahy rozříštěného odboje o centrální vedení. Skuteční odbojáři, kteří zde pracovali ve skutečnosti nevěděli, že tak činí pod dohledem gestapa.

činitel odboje v regionu. Zástupci města požadovali nové sady krystalů a nové klíče pro stanici MARTA, aby vyloučili případné odposlouchání gestapem.

Dne 14. prosince 1944 přijíždí do Žamberka znovu por. Vanžura a s ním další tři muži. Jeden z nich se představuje jako důstojník-parašutista z Londýna. Nebyl to nikdo jiný než npor. Vítězslav Lepařík, člen desantu Glucinium¹¹⁰, v té době již konfident gestapa. Ten vysvětluje Markalousovi, že Šanderu zná osobně a že to byli v Anglii nejlepší přátelé. Markalous si proto vyžádá od Lepaříka jeho fotografii a odjíždí na kole z jednání do osady Polsko, kde se u Žabkových skrývá Šandera se Žižkou.

Npor. Šandera ihned poznává svého kamaráda z kurzu v Chicheley Hall.¹¹¹ Žádá o schůzku s ním, která se ještě ten den koná u Žabkových v domě. Jejich setkání bylo velmi srdečné a trvalo necelou hodinu. Lepařík slibuje obstarat npor. J Šanderovi i čet. asp. J. Žižkovi nové falešné osobní doklady a dává jim 400,- Kč na zaplacení léčebných výloh (Šandera dochází k zubnímu a Žižka k praktickému lékaři v Žamberku). V samotném závěru schůzky dává parašutistům ještě dalších 4 000 Kč, načež špkt. Markalous odvádí konfidenta zpět na náměstí v Žamberku, odkud spolu s por. Vanžurou odjíždí zpět do Prahy.

Osobnost Vítězslava Lepaříka je velmi zajímavá. Po návratu do Prahy setkání s npor. Šanderou zatajuje a přemýšlí o vymanění se ze služeb gestapa. Tuto změnu v jeho postoji způsobilo zřejmě setkání s přítelem z Anglie. Měl dokonce v úmyslu provést atentát na Leimera a Nachtmana. Lepaříkovo počínání je ovšem velice neopatrné a jeho záměry jsou zanedlouho odhaleny. V lednu 1945 je znovu zatčen a při výsleších donucen vše vyzradit. Tak přichází protiparašutistický referát na stopu dvěma členům Baria, kteří se ukrývají i s vysílačkou u manželů Žabkových v Žamberku.

Po schůzce s Lepaříkem se „Josefové“ dočasně stěhují do obce Kameničná, kde jim byl zřízen již dříve záložní úkryt. Toto stěhování bylo provedeno z iniciativy špkt. F. Markalouse, který jakoby tušil následky setkání tří parašutistů v malé osadě Polsko. *„Odtud ještě Šandera vyslal několik zpráv, jakož i požadavek o shození jedné záložní stanice v prostoru Žamberk, kterou měli upotřebit u Prahy. Tento shoz se však již neuskutečnil, poněvadž v oné době již Lepařík prozradil věc gestapu, které jej mělo v rukou. Jak jsem zvěděl později od zatčeného člena hradecké gestapácké stanice Hankeho, již prý v době jeho*

¹¹⁰ Desant Glucinium (npor. V. Lepařík, rtn. Ludvík Hanina, čet. Josef Cikán a rtn. František Trpík) seskočil z 3. na 4. července 1944 nedaleko Hluboké nad Vltavou. Jeho úkolem byla zpravodajská a org. činnost v jižních Čechách. Všichni členové byli postupně zadrženi gestapem. Lepařík jako konfident nasazován k pátrání po členech odboje. Před koncem války byl npor. Vítězslav Lepařík uvězněn v Terezíně a 28. dubna 1945 zastřelen.

¹¹¹ Šolc, Jiří: *A zpívali jsme Tipperary*, s. 47.

návštěvy v Žamberku.¹¹² Na vánoční svátky parašutisté navštěvují Žabkovi, které si velice oblíbili a z Kameničné se definitivně přesunují zpět do Žamberka.

Dne 3. ledna 1945 čet. asp. Josef Žižka znovu zahajuje rádiový provoz jeho vysílačky Marta. Členové desantu si myslí, že po delším odmlčení se jim podařilo setřást pronásledovatele ze stopy. Opak je však pravdou, když nacisté mohli dešifrovat jejich zprávy již od podzimu 1944.¹¹³

3.4 V pasti

Po ukončení příprav byla dne 16. ledna 1945 provedena akce proti skupině Barium. Zatýkáni se účastnilo téměř třicet lidí, byli zde jak úředníci a konfidenti protiparašutistického referátu v Praze, tak gestapáci z Hradce Králové. Směrem od Hradce Králové po státní silnici k Helvíkovicím se přiblížilo několik aut. Před vesnicí z aut gestapáci vystoupili a odsud pokračovali v cestě pěšky. Cestu jim ukazoval již zmíněný Lepařík, kterému v orientaci bránila ranní mlha, proto u továrny v Žamberku gestapáci zastavují pány Krahulce a Habra a vyzývají je, aby je vedli k Žabkovým do Polska. Tyto pány potom posílají přímo ke dveřím u Žabků. Tlučou na dveře a vyzývají Rudolfa Žabku, aby vydal dva parašutisty, o kterých gestapo vědělo, že se zde skrývají. Rudolf Žabka jim sděluje, že se u něho v domě nikdo neskrývá. Pánové mu ovšem vysvětlují, že má vyjít ven a sdělit své stanovisko gestapu. Rudolf a následně i jeho manželka se synem statečně zapírají.¹¹⁴ Do češtiny jim Leimerovy hrozby, že jim bude vypálen dům a že celou osadu Polsko srovnají se zemí, tlumočil konfident gestapa Jaroslav Nachtman.

V tomto okamžiku do hry vstupuje V. Lepařík, kterého posílá Leimer do domu Žabkových. Lepařík volá na parašutisty, aby slezli dolů z půdy a vzdali se. Npor. Josef Šandera sešel po schodech z půdy aby vyhodnotil nastalou situaci. Otevřený střet s gestapem nepřicházel v úvahu, protože nacisté hrozili vypálením celé osady. Velký Josef se potom vrátil zpět a beze slova se střelil z pistole do pravého spánku.¹¹⁵ Četař aspirant Josef Žižka chtěl následovat příkladu svého velitele. Syn Žabkových Ladislav mu jeho čin rozmlouvá, když v tom si dodali odvahu a do domu vnikli příslušníci gestapa.

¹¹² VHA, fond 37-310-1, výpověď dr. Markalouse. Ve skutečnosti se gestapo dozvědělo o úkrytu členů Baria od Lepaříka až začátkem ledna 1945.

¹¹³ Tento fakt, lze vysvětlit tím, že již od roku 1942 se gestapu postupně podařilo zmocnit se několika šifrovacích klíčů i vyškolených parašutistů-radistů. K dispozici mělo i osoby, které byly do šifrování a odesílání zpráv zasvěceny. Šifrovací klíč vysílačky MARTA v knize Hanák, Vítězslav: *Muži a radiostanice tajné války*, s. 127.

¹¹⁴ VHA, fond 37-310-5, operace BARIUM.

¹¹⁵ Tamtéž.

Malý Josef byl zatčen a spoután. Některý ze členů přepadového komanda si všiml, že npor. Šandera je ještě na živu, komisař W. Leimer proto nařídil s namířenou zbraní na p. Krahulce, aby zapřáhl koně a Šandera je odvezen na saních k lékaři do Žamberka, kde byl předběžně vyšetřen a ještě večer téhož dne byl převezen do nemocnice v Hradci Králové.

Syn manželů Žabkových Ladislav využil nastalého zmatku při zatýkání čet.asp. Žižky a transportu postřeleného npor. Šandery a podařilo se mu utéct. Skrýval se až do konce války v Pěčíně u svých známých. Jeho rodiče manželé Žabkovi jsou ztlučeni a v poutech převezeni do Hradce Králové.¹¹⁶

Gestapo se snažilo zatknout špkt. Františka Markalouse, spolupracovníka Baria a člověka, na němž byla závislá celá odbojová organizace v Žamberku. Ten však byl předem informován o zatýkání v Polsku a podařilo se mu utéct. Svůj ilegální úkryt našel rovněž v Pěčíně. Sám o tom napsal : „*Dne 16. ledna 1945 došlo k zatčení obou Josefů a manželů Žabkových, mě se pak podařilo dvě minuty před zatčením uprchnout a po 3 a půl měsíce se ukrývat. Zatýkání byl přítomen Lepařík, který byl přiveden v poutech a jemuž bylo nařízeno vyzvat oba Josefy ku vzdání.*“¹¹⁷

Četař aspirant Josef Žižka byl převezen do Prahy.¹¹⁸ Komisař Leimer s ním počítal jako s aktérem zamýšlené radiové protihry s Londýnem. Žižka však zvolil jinou cestu a 18. ledna 1945 se ve své cele v Praze na Pankráci oběsil.

Po transportu do nemocnice v Hradci Králové byl npor. Josef Šandera ihned operován. Jeho zdravotní stav byl kritický, přesto bylo podniknuto vše, aby zůstal na živu. Jako významný zajatec dostal Šandera veškerou možnou lékařskou pomoc. Dr. Bedrna, který se o zdravotní stav parašutisty staral vyslovil naději, že se Velký Josef může uzdravit.

Jeho lůžko hlídala po celý den hlídka složená z příslušníků královehradeckého gestapa. Komisař W. Leimer byl o průběhu léčby pravidelně informován.¹¹⁹ Npor. Šandera byl ještě několikrát operován. Jeho stav se začal zhoršovat začátkem března 1945, kdy u pacienta propukl zánět mozkových blan.¹²⁰ Npor. Josef Šandera, velitel paraskupiny Barium,

¹¹⁶ Zde absolvují několik výslechů a následně jsou 1. března 1945 transportováni do Terezína. Rudolf Žabka je umístěn na celu č. 44, jeho manželka Božena obývá celu s číslem 30. Dne 30. dubna je paní Žabková propuštěna ale do Žamberka se vrací až 16. května. Její manžel musel zůstat v karanténě v Terezíně do 23. května a den nato se vrací domů i on. Rudolf Žabka se v roce 1948 zapojuje do protikomunistického odboje a roku 1949 je odsouzen k trestu smrti. Trest mu byl změněn na doživotí a ještě později na 25 let. Nakonec si odpykal 11 let a roku 1960 byl propuštěn.

¹¹⁷ VHA, fond 37-310-1, výpověď dr. Markalouse.

¹¹⁸ VHA, fond 37-310-3, Žižka Josef.

¹¹⁹ Břečka, Jan: *Vzpomínka na Barium a Velkého Josefa*. In: *Historie a vojenství*, ročník LV, 2006, číslo 1, s. 47.

¹²⁰ Některé zdroje uvádí, že si npor. Šandera záměrně zanítil částečně již zhojenou ránu a na následky infekce potom zemřel.

Srov. Srov. Reichl, Martin: *Cesty osudu*. s. 218.

umírá na následky střelného zranění do hlavy dne 9. března 1945. Po pitvě bylo jeho tělo zpopelněno. Při pietní slavnosti 2. června 1946 v Náměšti nad Oslavou byla urna uložena do rodinné hrobky a téhož dne na jeho rodném domě odhalena pamětní deska. Po válce byl npor. Šandera povýšen in memoriam do hodnosti majora a několikrát vyznamenán za svoji odbojovou činnost.

Každý rok 6. října si město Žamberk připomíná příchod paraskupiny Barium do osady Polsko, které je dnes součástí tohoto města. Oslav se účastní jak členové klubu vojenské historie, tak i příslušníci Českého svazu bojovníků za svobodu, zástupci města nebo veteráni 2. světové války. Součástí je mše za Josefa Šanderu a Josefa Žižku a pietní akt v Žamberku-Polsku u domu Žabkových, kde byla umístěna pamětní deska a jedna z ulic je pojmenována po veliteli desantu Barium.

4. Osvobození Žamberka

4.1 Poslední dny války

V dubnu 1945 se konečně do regionu Žamberecka blížila Rudá armáda. Její 4. ukrajinský front (60. a 38. armáda) postupoval od východu z údolí řeky Moravy a nejdříve vstoupil na území tehdejšího soudního okresu Králíky. Zde došlo k menším střetům mezi armádou a Němci zejména 9. května brzy ráno. Po těchto potyčkách bylo město nakonec obsazeno a zbytky německých vojsk byly nuceny ustoupit směrem na západ. Odpoledne stejného dne už byl osvobozen celý soudní okres Žamberk, který byl obnoven v jeho předmnichovských hranicích.

V Žamberku již 4. května začali lidé strhávat německé tabule a nápisy. Stále zde ale existovala pravidelná vojenská posádka, která ihned začala ve městě zjednávat pořádek: „...Zatýkali lidi po městě, vyháněli vše z ulic a hrubě se k občanstvu chovali, obsadili křižovatky kulometry a v noci chodily silné patroly a nikdo nesměl na ulici.“¹²¹

Dne 5. května byl na radnici svolán MNV ve složení: Jandík, Markalous, Charfreitag, Krčmář, Kowalski.¹²² Tento výbor začal vyjednávat kapitulaci podmínky s německou posádkou. Zástupci města se hodlali zaručit, že nebude dotčen majetek a život Němců, dále požadovali, aby se velitel posádky dostavil k jednání na Městský úřad. Tento postup Němci odmítli a požadovali naopak po české straně, aby vyslali svého zástupce do kasáren. Tohoto úkolu se zhostili pánové Josef Jandík, Ing. Kowalski, Bedřich Krčmář, mjr. Moder a škpt. František Markalous. Přes zjevnou neochotu k jednání se německý velitel nakonec podvolil k určitým ústupkům a podepsal úmluvu. Tímto získali odbojáři možnost pracovat veřejně. Za českou stranu byla listina podepsána škpt. Markalousem a Josefem Jandíkem. Předmětem jednání bylo mj. povolení čsl. vojska k udržování pořádku ve městě, obě strany se dohodli na maximálním počtu 30 mužů. Tak byli již odpoledne 5. května 1945 v ulicích Žamberka odbojáři s rukávovými páskami „ČS vojsko“.

Den poté vydal velitel praporu ZE škpt.pěch. František Markalous vyhlášku, která se týkala branné povinnosti mužstva, důstojníků atd., dále odevzdávání zbraní a dodávky vozidel. To se týkalo zejména mužů, kteří sloužili do roku 1938 v Žamberku u 3. hraničářského praporu. Téhož dne byla provedena destrukce trati Žamberk – Kyšperk a

¹²¹ SOkA Ústí nad Orlicí, Kronika města Žamberka, č. 348, s. 36.

¹²² Tamtéž, s. 38.

Žamberk – Litice, která zastavila dopravu na příštích 8 hodin. Rovněž byly odzbrojovány menší skupiny německého vojska.

Ráno 7. května 1945 se situace zase zkomplikovala. Zbytky německých vojsk obsadily vyvýšené pozice v okolí města a s namířenými děly na město si kladly podmínky. V ultimatu okupanti žádali složení všech zbraní a vydání 700 l benzínu. Národní výbor se snažil ozbrojeným vojákům vyhovět, čímž se podařilo uklidnit situaci. Dne 8. května přišla zpráva o bezpodmínečné kapitulaci Německa. Posádka zapálila v kasárnách munici a večer opustila město. V 17.00 hod se konala před radnicí manifestace, u řečnického pultu se vystřídali pánové Jandík, Mazura i škpt. Markalous. Byla zde oznámena kapitulace německé armády a shromáždění bylo zakončeno státní hymnou. Dne 9. května okolo páté hodiny ranní vjel na Žamberecké náměstí první ruský tank.

Nechme zde promluvit očitého svědka květnových událostí : „*V noci dne 9. května 1945 spalo město na půl oka. Útěk okupantů vrcholil. Na státní silnici pod Černým lesem byla slyšet střelba. Přes město táhla německá armáda, většina z vojáků byla v zanedbaném stavu. Za nimi přišli Rusové, první tanky se objevily na náměstí někdy okolo 6 hodiny ráno 9. května, tito vojáci den předtím osvobodily nějakých 25km vzdálené Králíky, kde bylo osvobození daleko komplikovanější z důvodu velkého počtu německého obyvatelstva. V Žamberku vítaly osvoboditele davy lidí. Někteří z vojáků pokračovali dále ve své cestě směrem na Helvíkovice a dál po státní silnici na Hradec Králové. Radost obyvatel města byla obrovská. Všude v oknech visely československé vlajky a lidé se scházeli na náměstí. Někteří z nich se ještě stihli zapojit do potyček se zmatenými Němci v zámeckém parku. Večer celé město oslavovalo, žamberští občané doslova opijeli ruské vojáky, kteří si potom neodpustili drobné výtržnosti a zejména pozdě večer tloukli na dveře bytů a domáhali se žen. Ty se však na situaci připravily a nikoho dovnitř nepustily.*“¹²³

Po skončení války se v žamberském regionu stal hlavním problémem odsun obyvatel německé národnosti. Národní výbory nařizovaly prostřednictvím vyhlášek sudetským Němcům co přesně mají dělat. Z iniciativy ONV bylo dne 15. 5. 1945 zřízeno okresní četnické velitelství v Žamberku. Přesto se na různých místech v okrese trpělo násilí proti Němcům. Zejména partyzánská brigáda Brodecký a někteří členové divize Václavík se podíleli na tvrdých perzekucích zejména v německých obcích bývalého politického okresu Žamberk.

¹²³ *Vzpomínky Ludmily Břízové (ročník 1930). V Žamberku dne 10. 3. 2011.*

Závěr

Působení paraskupiny Barium se stalo důležitým mezníkem ve vývoji protinacistického odboje na Žambersku. Relativně silná rezistence zde existovala už od roku 1939, ale teprve s přistáním desantu a využitím jeho vysílačky se podařilo aktivizovat celou oblast ležící na severovýchodu republiky.

V první polovině druhé světové války byla na Žambersku nejsilnější odbojovou ilegální organizací Obrana národa. Po vlně zatýkání začátkem roku 1940 byla však její převážná část rozbita. Faktem ovšem zůstává, že na jejích základech byla postupem času vybudována skupina CH, kterou řídil pplk.pěch. Rudolf Gaksch. Její centrum se nacházelo v Rychnově nad Kněžnou v kanceláři por.pěch. Josefa Hýbla. V samotném Žamberku byl postaven prapor s krycím názvem ZE a jeho velitelem se stal pracovník městského úřadu v Žamberku škpt.pěch. František Markalous. Hlavně jeho zásluhou se město stalo důležitým odbojovým centrem. Od října 1944 se staral o ubytování v ilegalitě pohybujícího se Gaksche a jako jediný z mála lidí v Žamberku věděl a osobně se stýkal s npor. Šanderou a čet. Žižkou. Od 5. května 1945 Markalous nastoupil oficiální službu jako velitel praporu ZE, který byl od poloviny června přeorganizován na I. prapor pěšího pluku 19 s umístěním v Rokytnici v Orlických horách. Svoji aktivní vojenskou kariéru zakončil jak jinak než v Žamberku, kde byl povýšen na majora a působil u I. praporu pěšího pluku 4.

Další důležitou složkou odboje bylo působení partyzánských skupin. V širším okolí města je známá zejména partyzánská brigáda Brodecký. Jejím velitelem se stal por. Hýbl, který se snažil o aktivní vystoupení proti okupantům již při působení ve skupině CH. Kvůli svému temperamentu se začátkem roku 1945 odděluje od pplk. Gaksche a zakládá partyzánskou skupinu s krycím názvem Brodecký. Tato působí zejména v okolí Jablonného nad Orlicí, ale s koncem války se brigáda podílí na různých akcích i v okolí Králík a v německých obcích nedaleko Žamberka. Partyzánskou skupinou působící přímo v Žamberku byl oddíl Františka Páchy. Jeho partyzáni se zaměřovali hlavně na destrukce lokálních železničních tratí a přerušování telegrafního spojení. Postupem času se skupina rozrůstala a v posledních dnech války se na akcích podílela společně se členy praporu ZE.

V moderní literatuře, zabývající se odbojem za druhé světové války je Žamberk nejvíce spojován s působením npor.děl. Šandery a čet.asp. Žižky. Po rozsáhlé akci hradeckého gestapa se výsadek Barium musel rozdělit. S četařem Býčkem se velitel skupiny a radista už nesetkali. Dne 6. října 1944 byl „Velký Josef“ s vysílačkou Martou přijat

v Žamberku. Jako doprovod mu sloužil por. Hýbl a na náměstí předal Šanderu do rukou špkt. Markalousovi. Ažyl našel Šandera a později i Žižka u rodiny Žabkových v Žamberku-Polsku. Zde se celkem v klidu skrývali až do ledna 1945, kdy na ně provedlo zátah gestapo v čele s komisařem Leimerem. V bezvýchodné situaci zvolil Velký Josef jediné čestné řešení, kdy se beze slova střelil do pravého spánku. Čet.asp. Žižka byl převezen do Prahy, ale i on následoval svého velitele, kdy se na své cele na Pankráci oběsil a překazil tak plány pro realizaci zamýšlené rádiové protihry.

Manželé Žabkovi oba válku přežili. Byli několikrát vyslýcháni a poté odesláni do Terezína. Jejich syn při razii využil nastalý zmatek a gestapu utekl. Na lyžích se potom dostal v pořádku k příbuzným do Pěčína. Tady se později sešel s Markalousem, jemuž se podařil útěk před gestapem, které si pro něho přišlo na městský úřad.

Na rozdíl od odboje za první světové války, kdy za národní svobodu bojovalo téměř sto tisíc mužů, druhý odboj disponoval podstatně menšími silami. Rozdíl zde byl zejména v tom, že c. k. armáda posílala na frontu české vojáky, zatímco Němci nikoliv. Hlavním těžištěm vojenského vystoupení se tak muselo stát domácí odbojové hnutí a civilní obyvatelstvo. Na Žambersku svůj úkol zvládlo. Dokladem této skutečnosti a připomínkou hrdinného boje proti okupantům by měla být i tato práce.

PRAMENY A LITERATURA

Archivní prameny

Vojenský historický archiv Praha

Fond 37

Fond 308 - Druhý domácí odboj

Fond Kvalifikační listiny

Národní archiv Praha

Fond 109

Fond 114 - Úřad říšského protektora

www.badatelna.cz

SOA Zámorsk

Fond MLS Hradec Králové

SOkA Ústí nad Orlicí

Fond ONV Žamberk

Kroniky měst

Literatura

ANTIKOMPLEX a KOLEKTIV AUTORŮ: *Zmizelé Sudety*. Domažlice 2007.

BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*. Praha 1999.

BŘEČKA, Jan: *Silver B neodpovídá*. Brno 2004.

BŘEČKA, Jan: *Vzpomínka na Barium a Velkého Josefa*. In: *Historie a vojenství*, ročník LV, 2006, číslo 1, s. 40-52.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země koruny české*, svazky XVa, XVb, Praha-Litomyšl 2006, 2007.

HANÁK, Vítězslav: *Muži a radiostanice tajné války*. Dvůr Králové nad Labem 2002.

HUBÁLEK, Radek: *Zpravodajský výsadek Barium*. Praha 2007.

- JOŽÁK, Jiří a kol.: *Za obnovu státu Čechů a Slováků*. Slovníková příručka. Praha 1992.
- KAŠKA, Václav: *Německé obyvatelstvo v politickém okrese Žamberk v letech 1945-1948*. In: ARBURG, Adrian von – DVOŘÁK, Tomáš – KOVAŘÍK, David a kol.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno: Matices moravská, 2010, s. 195-234.
- KOLOUCH, Jiří: *Barium v sítích gestapa*. In: *Pochodeň*, 1969-1970, č. 105 – 305.
- KOLOUCH, Jiří: *Zpravodajská činnost odbojové organizace Barium*. In: *Odboj a revoluce*, č. 5, s. 127.
- KOPEČNÝ, Petr: *Obrana národa na Brněnsku 15. 3. 1939 – 29. 2. 1940*. Brno 2006.
- KURAL, Václav: *Hlavní organizace nekomunistického odboje v letech 1939-1941*. In: *Odboj a revoluce – zprávy*, roč. 1967, č. 2, s. 48.
- KURAL, Václav: *Vlastenci proti okupaci*. Praha 1997.
- MAREK, Jindřich: *Pátou kartu bere smrt*. Praha 2000.
- MATOUŠ, Václav: *Situace v Orlických horách a Stráž obrany státu v letech 1936 – 1939*. In: *Orlické hory a Podorlicko 2*, roč. 1969, str. 128-159.
- REICHL, Martin: *Cesty osudu*. Cheb 2004.
- SÁDLO, Václav: *Aby se nezapomnělo...Příběhy obětí nacistické perzekuce z Náchodska, Hronovska, Policka a Českokalicka 1938 – 1945*. Liberec 2010
- SKÝPALA, Marek: *Obrana národa na Ostravsku*. Přerov 2002.
- SLÁDEK, Oldřich: *Přicházeli z nebe*. Praha 1993.
- SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938 – 1945*. Praha 1986.
- SVĚDIROH, Pavel: *Partyzánská skupina Žamberk*. In: *Kulturní zpravodaj Žamberka*. roč. VII, červen 1985. s. 19-20.
- SVĚDIROH, Pavel: *Partyzáni na Hůrce a na Kněžství*. In: *Kulturní zpravodaj Žamberka*. roč. VII, květen 1985. s. 10-11.
- ŠIMÁNĚ, Jan: *Je tady gestapo! Záznam některých událostí na Náchodsku za okupace Československa 1938 – 1945*. Červený Kostelec 1946.
- ŠOLC, Jiří: *A zpívali jsme Tipperary*. Praha 1993.
- ŠOLC, Jiří: *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha 1991.
- ŠOLC, Jiří: *Ďáblova past*. Praha 1993.
- ŠOLC, Jiří: *Podpalte Československo*. Praha 2005.
- TESAŘ, Jan: *Partyzánské destrukce na železnicích ve východních Čechách a na západní Moravě*. In: *Historie a vojenství*, ročník 1959, č. 2, s. 209-255.

TROJAN, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939 - 1945.* Ústí nad Orlicí 2001.

TROJAN, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939 – 1945.* Ústí nad Orlicí 2010.

UHLÍŘ, Jan Boris: *Ve stínu říšské orlice.* Praha 2002.

ŽIŽKA, Jaroslav: *Proti okupantům. Strana a lid v boji proti nacistům.* Praha 1975.

Seznam zkratk

Gestapo Tajná státní policie (Geheime Staatspolizei)

KSČ Komunistická strana Československa

MNO Ministerstvo národní obrany

MNV Městský národní výbor

ON Obrana národa

ONV Okresní národní výbor

OSVO Obec sokolská v odboji

PÚ Politické ústředí

PVVZ Petiční výbor „Věrní zůstaneme“

SD Sicherheitsdienst

Sipo Sicherheitspolizei

SOS Stráž obrany státu

ÚVOD Ústřední vedení odboje domácího

Seznam příloh

Příloha č. 1: Průběh demarkační čáry soudního okresu Žamberk (Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939-1945*. Ústí nad Orlicí 2001).

Příloha č. 2: Přehled národností v Orlických horách (Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v českém pohraničí v letech 1939-1945*. Ústí nad Orlicí 2010).

Příloha č. 3: František Pácha, velitel partyzánské skupiny Žamberk (VHA Praha).

Příloha č. 4: Fotografie Josefa Hýbla, velitele oddílu Brodecký (Trojan, Emil: *Tak přísahali. Partyzánský odboj v Orlických horách v letech 1939-1945*. Ústí nad Orlicí 2001).

Příloha č. 5: Rozdělení oblastí pro výsadkové skupiny (Sládek, Oldřich: *Přicházeli z nebe*. Praha 1993).

Příloha č. 6: Příslušníci gestapa Hradec Králové, kteří měli největší podíl na zničení Baria. (SOA Zámorsk).

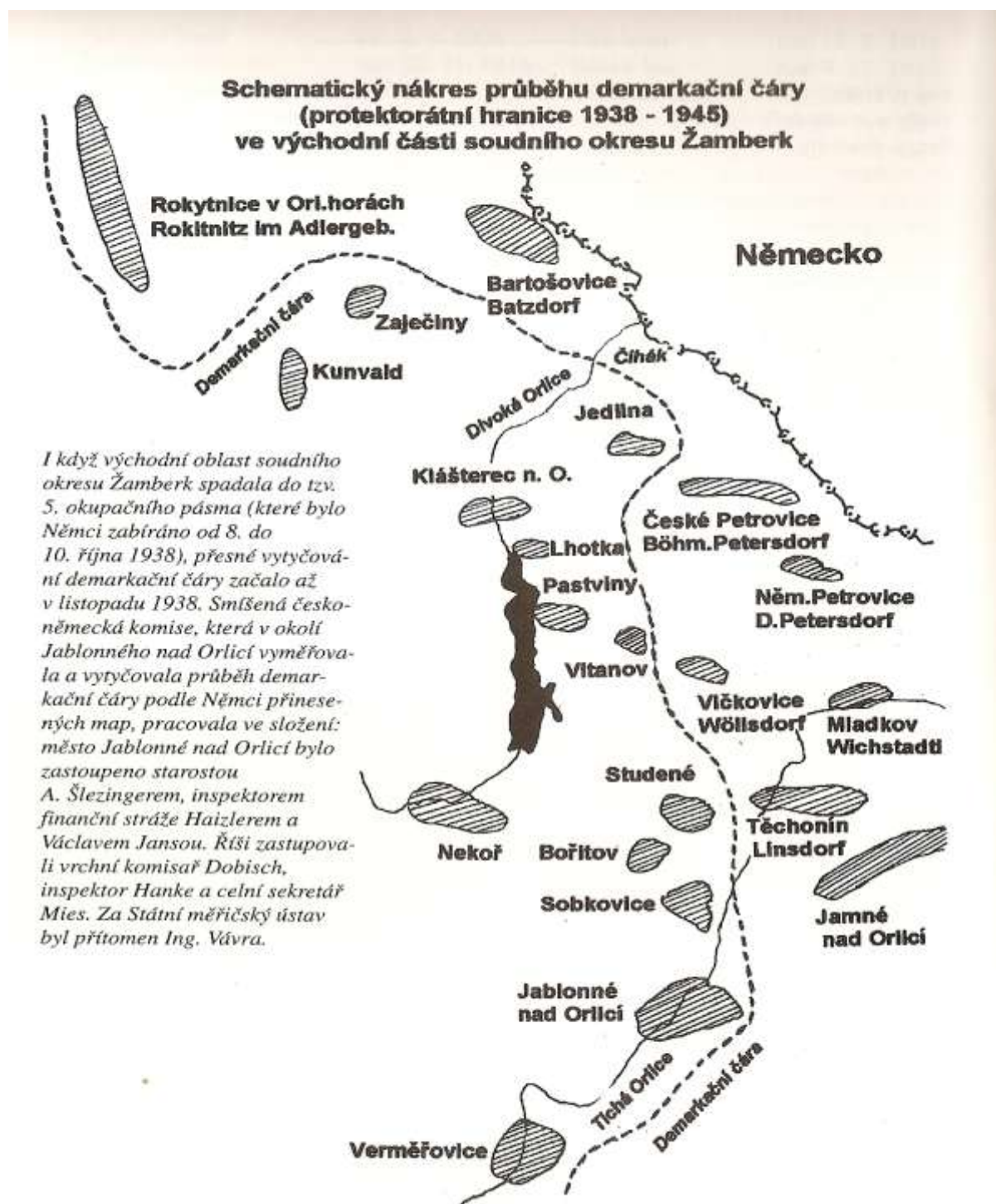
Příloha č. 7: Npor. Josef Šandera, čet.asp. Josef Žižka, čet. Tomáš Býček (VHA Praha).

Příloha č. 8: Rudolf, Božena a Ladislav Žabkovi (SOkA Ústí nad Orlicí).

Příloha č. 9: Usedlost Žabkových v osadě Polsko u Žamberka (Břečka, Jan: *Vzpomínka na Barium a Velkého Josefa*. In: *Historie a vojenství*, ročník LV, 2006, číslo 1).

Příloha č. 10: Slavnostní odhalení pamětní desky na Žabkově statku 8. 5. 1949, hovoří škpt. Markalous (SOkA Ústí nad Orlicí).

Přílohy

Příloha č. 1: Průběh demarkační čáry soudního okresu Žamberk.

Přehled národností obyvatel v Orlických horách

Politický a soudní okres	Česká národnost	Německá národnost	Ostatní	Celkem	Procento Čechů
Politický okres Lanškroun					
soudní okres Lanškroun	10 430	17 811	45	28 286	36,8 %
soudní okres Ústí nad Orlicí	31 567	5 184	39	36 790	85,8 %
Politický okres Nové Město nad Metují					
soudní okres Nové Město n. M.	17 489	3 961	43	21 393	81,7 %
soudní okres Opočno	22 725	222	33	22 980	98,8 %
Politický okres Rychnov nad Kněžnou					
soudní okres Kostelec nad Orlicí	31 419	234	188	31 839	98,3 %
soudní okres Rychnov n. Kněžnou	19 905	382	18	20 305	98,0 %
Politický okres Žamberk					
soudní okres Králíky	1 330	10 691	11	12 032	11,0 %
soudní okres Rokytnice	716	11 549	6	12 273	5,8 %
soudní okres Žamberk	27 575	462	118	28 155	97,9
CELKEM	163 156	50 396	501	214 053	76,2 %

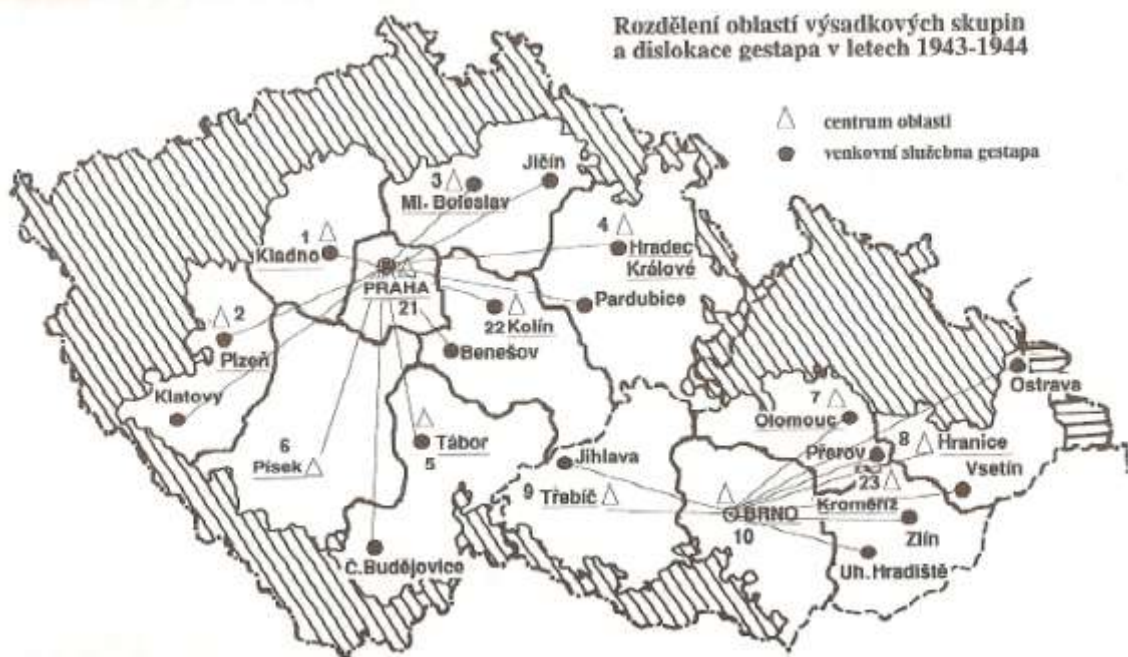
Příloha č. 2: Přehled národností v Orlických horách.

Příloha č. 3: František Pácha, velitel partyzánské skupiny Žamberk.

Příloha č. 4: Fotografie Josefa Hýbla, velitele oddílu Brodecký.

Příloha č. 5: Rozdělení oblastí pro výsadkové skupiny.

Příloha č. 6: Příslušníci gestapa Hradec Králové, kteří měli největší podíl na zničení Baria.

Příloha č. 7:

Npor. Josef Šandera

čet.asp. Josef Žížka

čet. Tomáš Býček

Příloha č. 8: Rudolf, Božena a Ladislav Žabkovi.

Příloha č. 9: Usedlost Žabkových v osadě Polsko u Žamberka.

Příloha č. 10: Slavnostní odhalení pamětní desky na Žabkově statku 8. 5. 1949, hovoří škt. Markalous.